

Kıpçak Bozkırlarından Mısır'a: Memlûk Sultanı Baybars'ın Çocukluk Arkadaşı Beyserî From the Kipchak Steppes to Egypt: Beyseri, Childhood Friend of the Mamluk Sultan Baybars

İlyas GÖKHAN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ankara,
Türkiye

ORCID: [0000-0002-5576-8071](https://orcid.org/0000-0002-5576-8071)

e-mail: Ilyas.gokhan@hbv.edu.tr

Başvuru/Submitted: 19.03.2024

Kabul/Accepted: 06.06.2024

Atıf: Gökhan, İlyas, “Kıpçak Bozkırlarından Mısır'a: Memlûk Sultanı Baybars'ın Çocukluk Arkadaşı Beyserî”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (Haziran 2024): 208-232.

Citation: Gökhan, İlyas, “From the Kipchak Steppes to Egypt: Beyseri, Childhood Friend of the Mamluk Sultan Baybars”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (June 2024): 208-232.

Lisans/License:

Öz- Bu çalışmada Memlûklerin önemli emirlerinden biri olan Bedreddin Beyserî'nin biyografisi incelenmiştir. Moğollar 1240'larda Hazar ve Karadeniz kuzeyine ilerleyip Kıpçak ülkesini işgal ve yağma etmişlerdi. Onların önünden kaçan Kıpçak kabilelerinin bir kısmı Moğollara bir kısmı da başka toplumlara esir düşmüşlerdi. Esir edilen Kıpçak Türklerinin çocuk ve gençleri köle tüccarlarına satılıp Anadolu, Mısır, Suriye ve Irak tarafına doğru götürülmüşlerdir. Bu sırada Mısır Eyyübî Sultanı olan el-Melikü's- Sâlih Necmeddin (1240-1249) birçok Kıpçak kökenli köle satın almıştır. O, Memlûk olarak adlandırılan bu köleleri kurduğu Bahrî askeri ocağına yerleştirmiştir. Beyserî (ö.1299) ve yakın arkadaşı Baybars da bu yolla Mısır'a getirilip askeri ocağına alınmışlar ve buradan yükselerek Eyyübî ordusunun üst düzey kısmını teşkil etmişlerdir. Beyserî ve Baybars'ın da içinde bulunduğu Eyyübî ordusu 1247'de Dimyat'a saldıran Haçlılara karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Bu süreçte sultanın ölümü ve yerine geçen oğlunun yanlış siyaseti Memlûk Devleti'nin (1250-1517) kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Bahrî kökenli komutanların, Memlûk Sultanı Aybek'le (1250-1257) arasının açılmasından sonra Beyserî ve Baybars'la birlikte pek çok emir Mısır'ı terk edip Suriye'ye gitmişlerdir. Memlûk Sultanı Kutuz (1259-1260) zamanında Mısır'a dönen Baybars ve Beyserî, Aynicâlût savaşında (3 Eylül 1260) Moğollara karşı savaşmışlardır. Baybars sultan olduktan (1260-1277) sonra yakın arkadaşı Beyserî, Haçlılara, Moğollara ve Ermenilere karşı düzenlenen seferlere katılmıştır. Baybars sonrası Memlûk Devleti'nin en güçlü emirlerinden biri olan Beyserî'nin adı sultanlık için geçmişse de kendisi bunu kabul etmemiştir. Akabinde sultan olan Kalavun (1279-1290) ile anlaşamayan Beyserî tutuklanıp uzun süre hapis yatmıştır. Daha sonra serbest bırakılmışsa da yeniden tutuklanmış ve hapisanede ölmüştür.

Anahtar Kelimeler- *Beyserî, Baybars, Memlûk Devleti, Mısır, Kıpçak, Haçlı, Moğol.*

Abstract – This study examines the biography of Bedreddin Beyseri, one of the most important emirs of the Mamluks. In the 1240s, the Mongols advanced to the Caspian and north of the Black Sea and invaded and plundered the Kipchak country. Some of the Kipchak tribes fleeing from them were captured by the Mongols, and some by other nations. The children and young people of the captured Kipchak Turks were sold to slave traders and taken to Anatolia, Egypt, Syria, and Iraq. Meanwhile, al-Malik al-Salih Najmeddin (1240-1249), the Ayyubid Sultan of Egypt, bought many Kipchak slaves. He placed these slaves, called Mamluk, in the Bahri military quarry he established. Beyseri and his close friend Baybars were also brought to Egypt in this way and were recruited into the military hearth, from where they rose to become the senior part of the Ayyubid army. The Ayyubid army, including them, won a great victory against the Crusaders who attacked Dimyat in 1247. In this process, the death of the sultan and the wrong policies of his son, who succeeded him, paved the way for the establishment of the Mamluk State (1250-1517). After the Bahri commanders fell out with the Mamluk Sultan Aybek (1250-1257), Beyseri and Baybars, along with many other emirs, left Egypt and went to Syria. Baybars and Bayseri returned to Egypt during the reign of Sultan Kutuz (1259-1260) and fought against the Mongols in the battle of Ayn Djalut (3 September 1260). After Baybars (1260-1277) became sultan, his close friend Beyseri participated in the campaigns against the Crusaders, Mongols and Armenians. Beyseri was one of the most powerful emirs of the Mamluk State after Baybars, and although his name was mentioned for the sultanate, he did not accept it. Beyseri, who could not get along with Qalawun (1279-1290), who became the sultan afterwards, was arrested and imprisoned for a long time. Although he was later released, he was arrested again and died in prison.

Keywords- *Beyseri, Baybars, Mamluk State, Egypt, Kipchak, Crusader, Mongol.*

Yayın Tarihi	26.06.2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26.06.2024
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

In 1240s, the Kipchak tribes were betrayed and attacked by the Bulgarian ruler Enes Khan, to whom they had taken refuge after their country was invaded by the Mongols. Many of them were killed, and some were captured. Among the captives were Beyseri, the son of the chief of the Borcoğlu tribe, and his infant brother Baybars. Sold to a captive trader, they were first brought to Sivas, then taken separately to Aleppo, where they met again. From there, Beyseri was taken to Cairo and enrolled in the Bahri military quarry on the island of Ravza, founded by the Ayyubid Sultan al-Malik al-Salih Najmeddin. At the same time Baybars was brought to Cairo after a period of wandering in Damascus and Hama and entered the Bahri military quarry. The paths of the two friends crossed, and then they were never separated again. Beyseri, who stayed in the military hearth for a while and grew up to be a good fighter, was freed and became one of the important commanders of the Ayyubid army. The Bahri soldiers, a special military unit of al-Malik al-Salih Najmeddin, fought against the Crusaders who attacked Dimyat in 1247 and achieved great success. Beyseri and Baybars also took part in this struggle. Sultan al-Malik al-Salih Najmeddin died, and his son Turan Shah Bahri, who succeeded him, was killed by a group of commanders led by Baybars because he mistreated the commanders. After this event, the Ayyubid state collapsed, and the Mamluk State was established instead. Baybars and Beyseri played an

important role in the establishment of this state. However, after a while, when the Bahri leader Aktay was killed by Sultan Aybek, the commanders including Baybars and Beyseri left Egypt and went to Damascus and provoked Ayyubid Malik Nasser Yusuf against Aybek. The expedition they organized with him against Egypt ended in failure. This time, they went to Kerek and cooperated with its ruler Mugis Omar, but they were defeated and withdrew. Meanwhile, during the Mongol invasion of Syria, commanders including Baybars and Beyseri returned to Egypt upon Sultan Qutuz's invitation. They campaigned with Sultan Qutuz against the Mongols and won a great victory at Ayn Djalut. In 1260, when Baybars killed Qutuz and became sultan, Beyseri was appointed Emîr of Hundreds and Commander of Thousands in the army. Beyseri participated in many campaigns with Baybars and showed great success against the Mongols, Crusaders and Armenians. He participated in the Antioch campaign in 1268 and played a role in the conquest of the city. Sultan Baybars assigned Beyseri to the reconstruction of Antioch.

In 1272, Beyseri participated in Sultan Baybars' expedition to defend Birecik against the Mongols. In 1275, he participated in the expedition organized against the Cilician Armenians with the participation of the sultan. He was sent to Ayas (Yumurталık) by Baybars and conquered it. He then took Mopsoestia and advanced to Tarsus. Beyseri, who participated in Baybars' Anatolian campaign in 1277 to help the Seljuks against the Mongols, came as far as Kayseri and ensured the peaceful surrender of the city. However, after the sultan died in 1277 in Damascus, he supported his son Malik Said's ascension to the throne. After a while, he had a disagreement with him and was arrested. Released after a while, Beyseri was sent by the sultan to conquer Rumkale. Even though he besieged the place, he could not take it. During the reign of Sultan Qalawun, Beyseri participated in the Second Battle of Homs and played an important role in defeating the Mongols. After a while, the sultan arrested him because he was afraid of his power and feared that he would rebel. Beyseri was imprisoned for more than ten years from, 1281 to 1291, and then was released. His reputation and former rank were restored by Sultan Khalil, the son of Qalawun. He had disagreements with the later sultans Ketboga and Lacin. Arrested again by Sultan Lacin in 1297, Beyseri remained in prison until his death and died there in 1299. Although Beyseri was offered the throne twice after Sultan Baybars and Sultan Khalil, he refused. Nevertheless, Beyseri was considered dangerous and arrested. Beyseri, who was a childhood friend of Sultan Baybars and considered one of the greatest Mamluk commanders, was very popular among the soldiers and the people. He was very generous to his soldiers and servants and provided all their needs. He also helped the poor a lot. Beyseri built a large palace-sized house in Cairo. The house had a large garden, a bathhouse and stables. The Beyseri bathhouse in Cairo is still standing. Beyseri spent a lot of money and incurred debts for this house, which was one of the most beautiful buildings in Cairo and made of white marble. It is known that Sultan Baybars paid his debt several times. Beyseri also had a library in Cairo with valuable books. Sultan Baybars had also built various buildings in his name in Cairo Castle. Beyseri participated in the capture of Antioch from the Crusaders in 1268. Sultan Baybars commissioned him to rebuild the city. During this process, Beyseri built a bathhouse in Antioch, which has survived to the present day. He had a large family and is known to have had six sons. He also had many mamluks and servants.

GİRİŞ

Memlûklerin nüfuzlu emîrlerinden biri olan Beyserî, 1245 yılından 1299 yılına kadar Mısır ve Suriye siyasetinde önemli bir rol oynamıştır. O, pek çok sultan görmüş, onların yakınında bulunmuş ve yaşanan iç ve dış olaylara müdahil olmuştur. Memlûk kaynaklarında hakkında önemli bilgiler bulunan Beyserî üzerinde şu ana kadar bir çalışma yapılmamıştır. Beyserî bir ölçüde sultanların gölgesinde kaldığı için göz ardı edilmiştir. Beyserî'nin muasırı olan İbn Abdüzzâhir (ö.1293), İbn Şeddâd (ö.1285), Yûnînî (ö.1302), Baybars el-Mansûrî (ö.1325), Şâfi b. Ali, (ö.1330) Nüveyrî (ö.1333) Aybek ed-Devâdârî (ö.1336) ve Zehebî (ö.1348) gibi müellifler onun hakkında ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Daha sonraki müelliflerden Safedî (ö.1363), İbn Kesîr (1373), İbnü'l-Furât (ö.1405), İbn Haldun (ö.1406), Makrîzî (ö.1442), Aynî (1451), İbn Tagrîbirdî (ö.1470) ve İbn İyâs (ö.1524) onun hayat hikayesine ve eserlerine değinmişlerdir. Memlûk tarihinde iz bırakan komutanlardan biri olmasından dolayı bu çalışmada Beyserî'nin hayatı, eserleri, faaliyetleri ve sultanlarla ilişkileri ana kaynak ve araştırma eserlerden faydalanılarak ortaya koyulacaktır.

1.Beyserî'nin Mısır'a Gelinceye Kadarki Hayatı

Memlûklerin nüfuzlu emîrlerinden biri olan Beyserî 1245 yılından 1299 yılına kadar Mısır ve Suriye siyasetinde önemli bir rol oynamıştır. O, pek çok sultan görmüş, onların yakınında bulunmuş ve yaşanan iç ve dış olaylara müdahil olmuştur. Aslen Kıpçak Türklerinden olan Beyserî¹ Mısır'a geldikten sonra Bedreddin Beyserî b. Abdullah eş-Şemsî es-Sâlihiyye en-Necmî² adını almıştır.³ Sultan Baybars'ın da mensup olduğu Borçoğlu, Barçalı, Borlî ve Borlu gibi isimlerle okunan kabileye mensup olan Beyserî onun süt kardeşi ve akrabasıydı. Kaynaklarda annesi ve babasından bahsedilmemesine karşın Sultan Baybars'ın “*O, bizim ülkemizdeki hükümdarımızın oğludur*” sözünden Beyserî'nin Kıpçak kabilesinin reisinin oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat ne Baybars ne de Beyserî aileleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Bununla birlikte yakın arkadaş olan bu iki şahsiyet birbirleri hakkında Mısırlı müelliflere açıklamalarda bulunmuşlardır. Sultan olması sebebiyle müellifler daha çok Baybars'ın hayat hikayesi üzerinde dururken yer yer Beyserî'den de bahsetmişlerdir. İbn Şeddâd, Baybars hakkındaki bilgileri Beyserî'den almıştır. Müellif, onun Baybars'a karşı büyük bir muhabbet ve saygı duyduğunu zor zamanlarında onu hep desteklediğini belirtmiştir. İbn Şeddâd'ın verdiği bilgiye göre Baybars ile Beyserî birlikte büyümüş ve sonra birbirlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Mısır'a geldikten sonra tekrar bir araya gelmişler ve bir daha birbirlerinden ayrılmamışlardır.⁴

Beyserî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda net bilgiler olmasa da Baybars ile süt kardeşi olduğu düşünüldüğünde onunla aynı yaşlarda olduğu varsayılabilir. İbn Şeddâd, Beyserî'den aldığı bilgiye göre Baybars'ın Deşt-i Kıpçak'ta tahminen 1223-1224'te doğduğunu yazmıştır. Onun 1230-1231'de doğduğu da ileri sürülmüştür. Her ikisi de 13-14 yaşlarına kadar aile ve kabileleri içinde yaşamış olup ilk terbiyelerini orada almışlar ve bozkırın zor şartları altında yetiştirilmişlerdir. Beyserî ile Baybars ailede aldıkları iyi terbiyeyle pek çok badireyi atlatabilmelerine imkân sağlayacak güçlü karakterler haline gelmişlerdir. Beyserî tarafından anlatılan ve kendisiyle Baybars'ın vatanlarından

¹ Beyserî, Biserî, Beysarı, Beysaray gibi farklı şekilde okunan bu ismin manasını İbn Tagrîbirdî Türkçe “bey” ve Farsça “ser” kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğunu, bey'in zengin ve mutlu, ser'in ise baş anlamına geldiğini ve ikisinin birlikte ise mutlu kişi/ zengin kişi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bkz: İbn Tagrîbirdî, *en-Nücûm 'üz-Zâhire fi Mulûk Mısır ve'l-Kahire*, C. 8, (nşr. M.H. Şemseddin), Beyrut 1992, 186; İbn Tagrîbirdî, *el-Menheli 's-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'del-Vâfi*, C.3, (nşr. Nebil Muhammed Abdülaziz), Kahire 1985, 502.

² Beyserî'nin el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in Memlûku olmadan önce hangi emîr tarafından satın alındığı hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak onun emîr Şemseddin adında birinin hizmetinde olduğu ve sonra da Eyyübî sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in hizmetine girdiği anlaşılmaktadır. Sungur b. Abdullah el-Emîr Şemseddin adında bir emîr olup Melik Muzaffer Şahabeddin Gazi b. Adil'in Memlûku olan bu şahıs hem Eyyubiler hem de Zahir Baybars zamanında önemli emîrlerden biri olup 3 Kasım 1271'de vefat etmiştir. Bkz: Kutbeddin Musa b. Muhammed el Yûnînî, *Zeyli Mir'atü'z-Zaman*, Darü'l-Kütübü'l-İslâmî, C.2, Kahire 1992, 479; Halil b. Aybek Sefâdî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, C. 15 (nşr. Ahmet el-Arnâvut-T. Mustafa) Beyrut 2000, 297.

³ Memlûkler Müslüman olduktan sonra İslami bir isim alırlardı. Beyserî'nin İslâmî ismi Bedreddin'dir. Memlûk'un babası Abdullah şeklinde yani Allah'ın kulu olarak yazılırdı. Memlûk, onu köle olarak satın alan efendisinin nisbesini alırdı. Beyserî'yi satın alan Emîr Şemseddin adında biri olmalı ki bundan dolayı eş-Şemsî nisbesini alıyor. Beyserî'nin son efendisi ise Eyyübî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin (1240-1249) olup es-Sâlih en-Necmî nisbesini almıştır.

⁴ İbn Abdüzzâhir, *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*, (çev. A. Usta), Yeditepe Yay., İstanbul 2021, 22; İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, (nşr. Ahmet Hutait), In Kommission Bei Franz Steiner Verlag GmbH Wiesbaden, Beyrut 1983, 290; M. Fuad Köprülü, “Baybars I”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1979, 357; Kazım Yaşar Koprman, “Baybars I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992, 221; Süleyman Özbek, *Sultan Baybars*, Berikan Yay. Ankara 2018, 7.

koparılışını ayrıntılı şekilde detaylandıran olaylar, bir taraftan bu iki mühim Memlûk emîrinin biyografisine, diğer taraftan da Kıpçak ve Moğol tarihine ışık tutmaktadır. Eldeki bilgilere göre Moğollar 1241-1242'de Kıpçaklara saldırınca onların lideri olan Beyserî'nin babası komşuları olan Ulak⁵ (Bulgar) hükümdarı Enes Han'a başvurarak kendilerine yardım etmesini istemiştir. Bu isteği kabul eden Bulgar hanı Kıpçakları ülkesine davet edip Kırım'ın Suğdak bölgesine yakın iki dağ arasında bir tarafı denize diğer tarafı da karaya açılan bir vadiye yerleşmelerine izin vermiştir. Ancak Enes Han 1242-43'te Kıpçaklara ihanet ederek onlara saldırmıştır. Beyserî bu baskın sırasında aile mensuplarının pek çoğunun öldürüldüğünü ve kendisiyle birlikte Baybars'ın da esir düştüğünü ifade etmiştir. Bu tür saldırılarda bozkır savaş kültürüne göre eli silah tutan erkekler öldürülürken kadın ve çocuklar esir edilir, ayrıca kadın ve kızların uygun olanları galipler tarafından ya eş olarak alınır ya da satılırdı. Erkek çocuklar ise köle tacirlerine satılırdı. Köle tacirleri ise onları genellikle Anadolu, Mısır, Irak ve Suriye gibi yerlere götürerek halife, sultan ya da emirlere satarlardı. Halifeler veya sultanlar da köleleri özel muhafız birliklerinde istihdam ederlerdi. Memlûk olarak adlandırılan bu zümre, İslâm ülkelerinde itibar edilen bir askeri sınıfı oluştururlardı. Beyserî, kendilerinin Enes Han tarafından bir köle tacirine satıldıklarında Baybars'ın 14 yaşında olduğunu söylemiştir. Köle tüccarı onları muhtemelen Kırım üzerinden deniz yoluyla Sinop'a oradan da Sivas'a getirmiştir. Beyserî Sivas'ta Baybars'tan ayrıldığını ve Halep'te bulunan Kılıçoğlu Han'ında tekrar onunla karşılaştıklarını söylemiştir. Halep'te farklı köle tüccarlarına satıldıklarını ve Kahire'de yeniden karşılaştıklarını belirtmiştir. Beyserî Halep'ten Kahire'ye götürülürken, Baybars ise Halep'ten önce Dımaşk'a götürülüp bir tüccara satıldıktan sonra Hama'ya getirilmiş ve Emîr Aytekin el-Bundukdarî'ye satılmıştır. Baybars'ın, müteakip süreçte Hama'dan da Kahire'ye getirildiği anlaşılmaktadır.⁶ Eyyübî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin 1247 Şubat-Mart'ında Emîr Aytekin'i tutuklayıp mallarını müsadere edince Baybars da onun memlûku olmuş ve Bahrî Memlûkler arasına alınmıştır.⁷ Aynı sıralarda Beyserî de Bahrî Memlûklere katılmıştır. Böylece iki arkadaş tekrar bir araya gelerek hoşdaş⁸ olmuşlardır.

Beyserî'nin ilk mühim askeri faaliyetinin, Memlûk Devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan VII. Haçlı Seferi'nde Fransız Kralı IX. Louis'in Dimyat'a saldırısı sırasında gerçekleştiği görülmektedir. Haçlıların önünü kesmek için ordusuyla Dimyat'a doğru ilerleyen el-Melikü's-Sâlih Necmeddin en seçkin askeri birliği olan Bahrî Memlûkleri de yanında getirmişti. Bunlar arasında Beyserî'nin yanı sıra Bahrîlerin lideri Fariseddin Aktay, Baybars, Seyfeddin Kalavun ve Sungur el-Aşkar gibi emirler de bulunmaktaydı. Haçlı ordusu Dimyat'ı ele geçirip Kahire yolunda ilerlerken 24 Ekim 1249'da el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in ölümüyle yerine oğlu Turan Şah geçmişti. Fransızlar 7 Nisan 1250'de Fariskur Savaşında ağır bir yenilgiye uğramış ve IX. Louis esir edilmişti. Zaferin kazanılmasında başta Aktay, Baybars ve Beyserî gibi emirler büyük rol oynamışlardı. Buna rağmen Turan Şah, Bahrî Memlûklere kötü davrandığı gibi Türk asıllı üvey annesi Şecerüddür'ü de (ö.1257) de babasının hazinesini saklamakla itham etmişti. Bu nedenle Turan Şah, Baybars'ın başını çektiği Bahrî emirleri tarafından öldürülmüştü.⁹

⁵ Ulaklar: Bulgarlar olarak belirtilmektedir.

⁶ Baybars Halep'ten Dımaşk'a getirilip bir köle tüccarına satılır. Bu tüccar tarafından başka bir kişiye 800 dirheme satılsa da alan kişi gözündeki beyaz bir lekeden dolayı onu almaktan vaz geçer. Bunun üzerine Baybars yanında bulunan bir köle ile Hama'ya getirilerek Melik Mansur'a satılmak istense de onun annesi gözündeki beyaz lekeyi uğursuz sayıp satın alınmasını engeller. Bu sırada orada bulunan Mısır Eyyübî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in emirlerinden Alâeddin Aytekin el-Bundukdarî Baybars ve arkadaşını köle tüccarından satın alıp Kahire'ye getirir. Memlûkler genellikle kendilerini satın alan efendisinin nisbesini aldıklarından dolayı Baybars da Bundukdarî lakabıyla anılır. Bir müddet sonra el-Melikü's-Sâlih tarafından tutuklanan Alâeddin Aytekin'in malları ve köleleri müsadere edilir. Böylece Baybars, el-Melikü's-Sâlih'in memlûku olur ve Ravza adasında bulunan Bahrî Memlûk Askeri ocağına alınır. Bkz: Yünîni, Zeyli Mir'âtü'z-Zamân, C.3, 240; İbn Tagribirdî, *Nücumü'z-Zâhire*, C. 7, 87; İbn Tagribirdî, *Menheli's-Sâfi*, C.3, 447.

⁷ Ahmed Abdülvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, C.30, (nşr. N. M. Fevvez-H.K. Fevvez) Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 2004, 3; Halil b. Aybek Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, C. 10 (nşr. Ahmet el-Arnâvut-T. Mustafa) Beyrut 2000, 208; İbn Tagribirdî, *Nücumü'z-Zâhire*, C.7, 88; İbn Tagribirdî, *Menheli's-Sâfi*, C. 3, 448.

⁸ Hoşdaş-Hocadaş Farsça hâce ile Türkçe taş kelimelerinin birleşmesiyle oluşan bu terim aynı efendinin veya hocanın terbiyesinde yetişen memlûkler için kullanılmasının yanında onlar arasında birlik ve dayanışma ruhunu da ifade ederdi. Bzk. David Ayalon, "Memlûk Devletinde Köleleik Sistemi" *Tarih İncelemeler Dergisi*, (çev. S. Kortantamer) C.4, S. 1, 1989, 241; Fatih Yahya Ayaz, "Hoşdaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, EK-1, Ankara 2020, 562.

⁹ Özbek, *Sultan Baybars*, 10-12.

2.Beyserî ve Baybars'ın Aybek ve Kutuz ile Mücadelesi

Bahrî Memlûkler, el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in dul kalan eşi Şecerüddür'ün etrafında toplanıp onu sultan ilan etmişlerdi. Ancak Abbasi halifesinin Şecerüddür'ün sultanlığını tasdik etmemesi üzerine yeni bir yol bulunmuştu. Şecerüddür, el-Melikü's-Sâlih Necmeddin'in emîrllerinden İzzeddin Aybek'le evlenerek tahtı ona bırakmıştı.¹⁰ Hârzemşâh kökenli Kutuz ise naibü's-saltana¹¹ olmuştu. Bahrî Memlûklerin ekserisi Kıpçak kökenli olmakla birlikte Aybek başka bir Türk boyundandı.¹² Kutuz da Hârzemşâh hanedanına mensuptu.¹³ Memlûklerin Mısır'da Eyyübî tahtını gasp ederek yönetimi ele geçirdiklerini düşünen Dimaşk hâkimi Nâsır Yusuf (ö.1260) Kahire üzerine yürüse de Bahrî Memlûk emîrlерinin güçlü direnişi karşısında geri püskürtülmüştür.¹⁴ Mısır'da tahtını sağlamlaştıran Aybek ve naibi Kutuz'un Bahrî Memlûk emîrlерini iktidardan uzak tutma siyaseti onlarla çatışmalarına sebep olmuştu. Bahrî Memlûk lideri Fariseddin Aktay 1254'te Kalatü'l-Cebel'e¹⁵ çağırılarak Aybek ve Kutuz tarafından ortadan kaldırılınca Baybars ve Beyserî'nin de içinde bulunduğu 700 süvari, kale altında toplanarak liderlerinin akıbetini öğrenmeye çalıştılar. Ancak öldürülen Aktay'ın cesedi onların üzerine fırlatılınca dehşet içinde kalarak muhtelif yerlere dağıldılar. Bu noktadan sonra Kahire'de Bahrî Memlûk avı başlatıldı. Baybars'ın önderliğinde Beyserî, Seyfeddin Kalavun ve Sungur el-Aşkar gibi Bahrî emîrlерin bir kısmı Sultan Aybek'le mücadele etmeye karar verirken bir kısmı ise geleceğini düşünüp onunla anlaşma yolu aradı. Hatta bu emîrlер arkadaşlarını dahi öldürmeyi düşünmüşlerdi. Baybars ve yakın arkadaşları Suriye'ye gitmeye karar verip geceleyin Kahire'nin doğu kapılarından Bâbükaratin'den çıkarken takip edilmemek için burayı ateşe vermişlerdi.¹⁶ Sultan Aybek sabah vakti Bahrîlerin kaçtığını haber alınca Baybars ve Beyserî de dahil tümünün mallarına ve memlûklerine el koymuştu.¹⁷ Bahrîlerin başında Dimaşk'a doğru yola çıkan Baybars; Beyserî, Sungur el-Aşkar, Balaban er-Reşidî ve Kalavun el-Elfi gibi emîrlер ve katledilen Aktay'ın memlûklerini de yanında götürmüştü. Daha sonra bu emîr ve memlûkler, Dimaşk Eyyübî Meliki Nâsır Yusuf'la haberleşip Dimaşk'a yönelmişlerdi. Nâsır Yusuf, Baybars ve arkadaşlarını iyi karşılayıp onlara izzet-i ikramda bulunarak iktâ ile hediyeler vermişti. Nâsır Yusuf, Memlûk sultanı Aybek'in Eyyübî tahtını gasp ettiğini düşünmesi sebebiyle Bahrîlerle ittifak yaparak Mısır'ı ele geçirmek arzusundaydı. Bu amaçla Bahrîlerle birlikte Mısır üzerine yürüse de mağlup olup geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁸

Başarısız Mısır seferi sebebiyle Baybars ve Beyserî'nin Nâsır Yusuf'la aralarının açılması üzerine onlar Kerek¹⁹ Eyyübî meliki Mugîs Ömer b. el-Âdil'in yanına gidip onu Mısır'ın istilası için kışkırtmışlardı. Ancak Mısır üzerine düzenledikleri saldırı başarısızlıkla sonuçlanınca Mugîs Ömer, Bahrîleri Kerek'e tekrar almamıştır. Bunun üzerine Bahrîler, Emîr-i Ahur Bahaeddin'i Nâsır Yusuf'a

¹⁰ Cengiz Tomar, "Şecerüddür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38, İstanbul 2010, 404.

¹¹ Nâibü's-saltana: Sultandan sonra gelen ikinci kişi olup onun başkentte olmadığı zamanlarda ona vekalet ederdi. Sultanla birlikte iktâların dağıtımını ve diğer önemli işleri yapardı. Bkz. Özbek, *Sultan Baybars*,164.

¹² Aybek et-Türkmanî: Yemen'e hâkim olan Evlad-ı Türkman denilen Resuloğullarına mensup olduğu için et-Türkmanî nisbesini almış olup Mısır'a gelip el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyüb'ü a intisap etmişti. Bkz: Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Selçuklu Tarihi ve Medeniyet Enstitüsü, TTK Yay., Ankara 1970, 27; Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri, (1250-1517)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.6, Çağ Yay., İstanbul 1992, 444.

¹³ Kutuz: Hârzemşâh hanedanına mensup olup babası Celâeddin Hârzemşâh'ın amcasının oğlu olup annesi ise onun kız kardeşiydi. Moğollara esir düşüp Dimaşk'ta Aybek et-Türkmanî'ye satılmış ve onun yanında yükselerek sultanlık makamına kadar çıkmıştır. Bkz: İsmail Yiğit, "Kutuz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara 2002, 500.

¹⁴ İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, (nşr. Ebu Suheyb el-Kerimî), Beytül-Efkârü'd-Düveliyeye, Riyad, 1445.

¹⁵ Kalatü'l-Cebel: Selahaddin Eyyübî Mısır'ı aldıktan sonra Mukattam dağının yakınında bir tepe üzerine inşa ettirdiği kaleye denir. Memlûkler zamanında sultanlığını ilan edenlerin onu kabul ettirebilmek için bu kaleye çıkıp tahta oturmaları bir gelenek olmuştu.

¹⁶ Bundan sonra burası Bâbülmahruk (yanmış kapı) olarak anıldı. Bkz: Takiyüddin Ahmet el-Makrizî, *el-Mevâiz ve'l-İtibâr fi Zikri'l-Hıtat ve'l-Âsâr*, C. 2, Matbaatü'n-Nil, Kahire 1324, 213-213.

¹⁷ Baybars el-Mansürî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, (çev.H Polat), TTK Yay, Ankara 2016, 26; Ebi'l-Fidâ, *Tarihü'l-Ebi'l-Fidâ*, C.3, İstanbul 1288, 199.

¹⁸ Yünini, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C. 3, 241: Baybars el-Mansürî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye*, 26; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer*, C. 8, (nşr. Ulrich Haarmann), Kahire 1971, 28-29; İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, 1446; Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkdu'l-Cumân Fi Tarihi Ehli'z-Zeman, Asrı Selâtini'l-Memâlik*, C. 1, (Nşr. M.M. Emin), Kahire 2010, 87; İsmail Yiğit, *Memlûkler*, Kayıhan Yay., İstanbul 2008, 26-27.

¹⁹ Kerek: Günümüzde Ürdün'e bağlı olup, Lut Gölü'nün 15 km. kadar doğusundadır. Haçlılar tarafından işgal edilip burada müstahkem bir kale inşa edilmiştir. 1188'de Selahaddin Eyyübî tarafından fethedilen Kerek, sultanın kardeşi olan el-Âdil'e iktâ edilir. Dimaşk hâkimi Nâsır Yusuf zamanında burada müstakil bir Eyyübî melikliği kurulmuştur. Baybars 1263'te son hâkimi Mugîs Ömer'in elinden burayı almış, onu hapsedip sonra da idam etmiştir. Bkz: Mustafa L. Bilge, "Kerek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara 2022, 278-279; Burak Gani Erol, "Memlûkler Zamanında Kerek Şehri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, C.2, 1-5 Eylül 2018, Ankara 2022, 202.

gönderip anlaşmak istemişlerdir. Emîr İmâdeddin adlı bir emîr de iki taraf arasında aracı olmuştur. Bunun üzerine Nâsır Yusuf, Şeyh Yahya adında biriyle Bahrîlerin lideri Baybars'ı metheden bir mektup göndererek ona Nablus ve Cenin kentlerini vereceğine dair söz vermiştir. Bahrîler yapılan görüşmeler sonunda tekrar Nâsır Yusuf'un yanına dönmüşlerdir. Bu sırada Baybars'ın yanından hiç ayrılmayan Beyserî dahil olmak üzere Taybers- el-Vezirî, Akkuş er-Rumî ve Balaban ed-Devadar er-Rumî gibi pek çok emîr ve 40'tan fazla süvariyle Dımaşk'a geri gelmiştir. Nâsır Yusuf onlara çok iyi davranarak hediyeler sunup hilatler giydirmiş ve ikramlarda bulunmuştur. Dımaşk'ta bu olaylar yaşanırken Mısır'da da önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Zira Sultan Aybek eşi Şecerüddür'ün tertiplemediği bir suikastla öldürülmüş ve yerine oğlu Mansur Ali b. Aybek (1257-1259) geçmiştir. Ancak bir süre sonra nâibü's-saltana Kutuz'un yaklaşan Moğol tehlikesini bahane ederek 1259'da tahtı ele geçirdiği görülmektedir.²⁰

Bağdat'ı işgal edip Suriye'ye doğru ilerleyen ve Mısır'ı tehdit eden Moğollara karşı cihat çağrısı yapan Kutuz, Bahrîleri Kahire'ye davet etmiştir. Kutuz, kişisel husumetleri bir kenara bırakarak Baybars ve Beyserî'nin de içinde bulunduğu Bahrî emîrleri bizzat kendisi törenle karşılamıştır. Böylece Baybars ve Beyserî beş yıl ayrı kaldıkları Kahire'ye geri dönmüşlerdi. Kahire'den çıkıp Suriye'ye doğru ilerleyen Kutuz, Moğollardan korktukları için savaşmak istemeyen emîrlerin ve askerlerin önünde veciz bir konuşma yapmıştır. Daha sonra Baybars ve Beyserî'nin yanına gelerek bu mühim savaşta Baybars'a orduya öncülük etme teklifi yapmıştır. O da bu teklifi kabul etmiştir. Daha sonra ordu Gazze'ye doğru ilerlemiştir.²¹ Memlûkler ve Moğollar Aynicâlût'ta karşılaşmışlar ve bu savaşta Baybars ile Beyserî büyük kahramanlıklar göstermişlerdir. Savaşın kazanılmasında baş rolü oynayan Baybars kendisine vaat edilen Halep naipliğinin verilmemesi ve önderleri Aktay'ı öldürülmesinden dolayı da önceden kin beslediği Kutuz'a arkadaşlarıyla bir suikast düzenleyip onu öldürmüştür. Baybars 26 Ekim 1260'ta Kalatü'l-Cebel'e tahta oturmak için gittiğinde Beyserî de onun yanındaydı.²² Baybars, sultan olunca Bedreddin Bilik'i hazinedâr, Fariseddin Aktay'ı atabek ve Seyfeddin Balaban er-Rumî'yi devâdâr tayin ederken yakın arkadaşları Beyserî, Kalavun ve Sungur el-Aşkar'ı emîrül-mie ve mukaddemü'l-elf²³ yaptı.²⁴ Beyserî'nin de dahil olduğu bu emîrler Baybars'la birlikte askeri seferleri organize edip savaşlara katılmışlardır. Böylece Baybars ve arkadaşı Beyserî'nin köle olarak Mısır'a doğru yolculukları birinin sultan diğerinin de ordunun en yüksek rütbeli subayı olmasıyla yeni bir süreç kazanmıştır. Beyserî iktâsında yetiştirdiği 100 memlûke sahipti. Ayrıca savaş zamanında memlûkleri yanına aldığı gibi onların dışında 1000 askere de komutanlık yapmıştı.

3. Beyserî'nin Baybars Dönemindeki Faaliyetleri (1260-1277)

Baybars sultan olunca Tur-ı Kerem'in yarısını Beyserî'ye, diğer yarısını da Bedreddin Bilik el-Hazinedar'a İktâ olarak vermişti.²⁵ Sultan 1263'te Kahire'den Gazze tarafına giderken Beyserî ve İzzeddin Aydemir'i Kerek'e göndererek Mugîs Ömer'in elinden burayı almıştı. Buraya naip olarak İzzeddin Aydemir atanırken Beyserî de sultanın yanına giderek onunla Kahire'ye dönmüştü.²⁶ Sultan Baybars, oğlu Said Berke Han'ı 28 Temmuz 1265'te veliht ilan ettiğinde ona ilk biat edenlerden biri

²⁰ Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C. 3, 203-204; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 38.

²¹ İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn*, C.1, (nşr.M. K. İzzeddin) Alemü'l-Küttüb, Beyrut 1985, 289.

²² İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-Usûr fi Siretü'l-Melikü'l-Mansur*, (678-689), (nşr. M. Kâmil), Kahire 1961; 364; Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C.3, 209, 214,216; İbn Dokmak, *Cevherü's-Semîn*, C.1, 293; Takiyüddin Ahmet el-Makrîzî, *Kitabü's-Sulûk li-Ma'rifet-i Düveli'l-Mulûk*, C.1, (nşr. M. A. Ata), Darü'l-Kütüb'il-İlmiye, Beyrut 1997, 520; Özbek, Sultan Baybars, 29.

²³ Emîrül-mie ve mukaddemü'l-elf: Yüzler emîri ve binler komutanı anlamına gelmektedir. Bu rütbeye haiz ümera komuta ettikleri 100 askerin bakımından sorumlu oldukları gibi savaş zamanında 1000 askere de komutanlık yapardı. Bundan dolayı da 100 Memlûk ve 1000 de iktalı askere komutanlık yaptığı için bu şekilde adlandırılırdı. Bkz: Samira Kortantamer, *Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi*, Tarih İncelemeler Dergisi, C.2, S. 1, 1984, 37.

²⁴ Makrîzî, *Sulûk*, C.1, 521; İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühûr fi Veka'id-Dühûr*, C.1, (nşr.M. Mustafa), Kahire 1960, 310.

²⁵ Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 111; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târihi'l-Hicre*, (tahk. Donald S. Richard), Beyrut, Das Buch Berlin 1998, 98; Şâfi b. Ali, *Siretü'z-Zâhiriyye*, (tahk. Abdülaziz b. Abdullah Huveyter, Riyad 1420/1989, 193; Aynî, C. 1, 401.

²⁶ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir fi Siretü'l-Melikü'z-Zâhir*, (nşr. Abdülaziz Huveyter) Riyad 1976, 151; Baybars el-Mansûrî, *Baybars el-Mansûrî, Zübdetü'l-Fikre*, 80; Şâfi b. Ali, *Siretü'z-Zâhiriyye*, 116; Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr ve Memâlükü'l-Emsâr*, C. 27, (nşr. Mehdi en-Naim), Darü'l-Kütüb'il-İlmiye, Beyrut 1971, 270; Aynî, *Ikdu'l-Cumân, Asrı Selâtinü'l-Memâlik*, C.1, 355.

Beyserî olmuştu. Said Berke at üzerinde giderken Baybars onun gâşiyesini²⁷ taşıırken Beyserî de çetirini²⁸ tutmuştu.²⁹ Baybars 15 Mart 1265'te Haçlıların elinde olan Arsuf Kalesi üzerine yürüdüğünde Beyserî de ordudaydı. Şiddetli bir kuşatma sonrası bu kale fethedilmişti.³⁰ Bundan sonra Baybars, Yafa'nın fethine de katılan Beyserî'ye, teslim olan Haçlıların güvenli şekilde Hıristiyanların elinde olan kalelere gitmesine eşlik etme görevini verdi.³¹

Beyserî, Baybars'ın Haçlılara karşı başlattığı mücadelede en ön safta yer alan emîrlerdendi. O, sultanın 1268'de düzenlediği Antakya seferine de katılmıştı. 18 Mayıs 1268'de fethedilen kentin imar edilmesi için Beyserî ve Bedreddin Bilig el-Hazinedar görevlendirilmişti.³² İki emîr Antakya'nın surlarını tamir ettirmelerinin yanı sıra camii, mescit ve hamam gibi eserler inşa ettirmişlerdir. Ayrıca Beyserî kentte kendi adıyla anılan bir hamam yaptırmıştır.³³ Beyserî bir müddet Antakya'da kalıp daha sonra Dimaşk'a dönmüş ve sultanla birlikte Kahire'ye gitmiştir.³⁴

Sultan Baybars, Beyserî'yi oğlu Said Berke'yle beraber 3 Mart 1271'de Hısnu'l-Ekrad seferine de göndermiştir. Bir süre sonra sultanın da gelmesiyle kuşatılan ve üç kat surla çevrili olan kale Memlûk güçleri tarafından mancınıklarla şiddetli şekilde dövülmüştür. Bu kuşatma sonunda önce çevredeki Haçlılar daha sonra da kale içindekiler 8 Nisan 1271'de teslim olmuşlardır. Ayrıca teslim alınan Haçlıların Trablus'a gitmelerine izin verilmiştir. Emîr İzzeddin el-Efrem kalenin tamir edilmesiyle görevlendirilirken İzzeddin el-Musulî de naip olarak atanmıştır. Burada bulunan kilise ise camiye çevrilmiştir.³⁵

Beyserî, Baybars'ın 10 Mayıs 1271'de Hısnu'l-Akkar Kalesi kuşatmasında da görev almıştır. Memlûk ordusu mancınıklar kurarak kalenin doğu kapısı ve duvarlarını taş yağmuruna tutunca direnemeyeceklerini anlayan kale ahali aman dilemişlerdi. Sultan da onların talebini kabul edip Beyserî'nin korumasında güvenli şekilde Trablus'a gitmelerine müsaade etmişti.³⁶

Sultan Baybars, Haçlılara karşı birçok savaşa katılan Beyserî'yi Bedreddin Aydemir'le birlikte Karın Kalesi'ni almakla görevlendirmişti.³⁷ 30 Mayıs 1271'de müdafiler kadın ve çocuklarını güvenli yerlere gönderip direnmeye başlamışlardı. Ancak Memlûk birlikleri mancınıklarla Karın Kalesi'ni dövmeye başlayınca Haçlılar amanla teslim olmuşlardı. Sultan teslim olan Haçlıların yine Beyserî'nin korumasında güvenli şekilde Akka'ya gitmelerine izin vermiştir.³⁸ Şakif Kalesi'nin fethine de katılan Beyserî Haçlıların teslim olması üzerine onların güvenli şekilde Sur'a gitmesine eşlik etmiştir.³⁹ Görüldüğü gibi Beyserî, tecrübesiyle bir taraftan Memlûk Devleti'nin zafer kazanmasında rol oynarken, diğer taraftan savaş hukuku gereği sivil zayıfatın yaşanmaması için görev üstlenmiştir.

Beyserî, tıpkı Aynicâlût da olduğu gibi başka coğrafyalarda da Moğollara karşı yapılan savaşlarda mühim görevler ifa etmiştir. Anadolu'daki Moğol komutanlarından Samagar Noyan, Ekim 1271'de Ayıntab'a (Antep) baskın düzenlemiş ve etrafı yağmalayarak Harim ovasına kadar ulaşmıştı. Moğolların Harim ile Antakya arasında Türkmenlerle çatıştıkları haberi gelince bu sırada Dimaşk'ta bulunan Baybars, Kahire'deki Beyserî'ye 3000 süvari ile acele yetişmesi için haber göndermişti. Beyserî, hazırladığı birlikle 9 Kasım 1271'de Dimaşk'a varmıştı. Bu sırada Moğollar Harim ve Meruç'a baskın düzenleyip pek çok kişiyi öldürmüşlerdi. Hama'ya doğru ilerleyen Moğolları durdurmak için gönderilen

²⁷ Gâşiyeye: Örtü anlamına gelmekte olup deriden yapılmış ve altın sırma ipekle süslenmiş eyer örtüsüne denir. Bkz: Erdoğan Merçil, *Gâşiyeye, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 1996, 398.

²⁸ Çetr: Türkçeye Farsçadan geçen bu kelime sultanlık alametlerinden olup gölgelik anlamına gelir. Arapça ise mizalle/şemsiye denir. Sultanın bir yere giderken ya da seferde bir emîr tarafından başının üzerinde tutulurdu. Bkz: Aydın Taneri, Çetr, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, C.8, 293. (İbn Kesîr'in Türkçesinde yanlışlıkla olmalı. Beyserî'nin ekmek taşıdığı yazılmıştır (İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Arapça), C.17, (nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Gize 1998, 461-462.

²⁹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye*, (çev. Hüseyin Polat), TTK Yay., Ankara 2016, 43; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 115; İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C.13, (çev. M. Keskin), Çağrı Yay., İstanbul 1995, 426;

³⁰ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 236.

³¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 293.

³² İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 313.

³³ Halil Sahillioğlu, "Antakya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, 231; Ramazan Şeşen, *Haçlılar Ötünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay, İstanbul 2013, 49.

³⁴ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 333.

³⁵ Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C.8, 152.

³⁶ Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 155.

³⁷ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 253; Özbek, *Sultan Baybars*, 48.

³⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 386; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8,162.

³⁹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 298.

Halep naibi ve askerleri de gecikmişti. Halep ve Dimaşk ahalisi Moğol korkusundan dolayı panik içinde kalmıştı. Ancak Beyserî Halep'e ulaşip burada bulunan Memlûk güçlerini takviye ederek Moğollar üzerine sevk edince panik sona ermişti. Beyserî'nin Halep'e gelmesiyle Baybars da oraya ulaşmıştı. Sultan geri çekilen Moğolların üzerine askerlerini sevk etmişti. Memlûk kuvvetleri Maraş ve Harran tarafına ulaşarak Moğolları mağlup etmişlerdir.⁴⁰ Moğol tehlikesini bertaraf ettiğini düşünen Beyserî sultanın bulunduğu Dimaşk'a gelerek onunla Kahire'ye dönmüştür.⁴¹

Moğolların Çunkar komutasında 5000 kişilik bir birlikle 1272'de Birecik'e saldırımları üzerine gerçekleşen bir başka seferde de Baybars yanına Beyserî ve Kalavun'u alarak 28 Kasım 1272'de ordusuyla kentin karşısında Fırat kıyısına ulaşmıştır. Fakat Memlûk ordusunun karşı tarafa geçmesi için nehre köprü kurulması gerekiyordu. Bu amaçla da develerle 10 tekne getirilmişti. Ancak zaman yoktu ve Birecik her an düşebilirdi. Bu yüzden Baybars elbisesi ve silahıyla Fırat'a dalınca Beyserî ve Kalavun da onun arkasından suya atlamışlardı. Emîrlere ve askerler de bu durumu görünce nehre girmişlerdi. Birecik Kalesi önünde tahta kalaslar arkasına mevzilenen Moğol okçuları karşı kıyıya geçen Baybars ve ordusunu beklemişlerdi. Memlûk güçleri hem karadan hem de nehir üzerinden onlara hücum etmişlerdi. İki taraf arasında müthiş bir savaş meydana gelmişti. Moğollar, Baybars'ın ordusunun başında olduğunu öğrenince kuşatma için getirdikleri mancınık ve diğer savaş teçhizatlarını terk ederek kaçmışlardı. Onları takip eden Memlûk güçleri, tümen komutanı Cunkar ve askerlerinden pek çoğunu öldürüp, 200 kişiyi de esir almışlardı. Moğol tehlikesini bertaraf eden Baybars yanında Beyserî ve Kalavun olduğu halde büyük bir debdebe içinde Birecik Kalesi'ne girip ahaliye ihsanlarda bulundu. Kentin çevresinde bulunan Moğollar temizlendikten sonra 26 Aralık 1272'de Memlûk ordusu Dimaşk'a dönmüştür. Baybars ile hoşdaşları Beyserî ve Kalavun'un Fırat'ı yüzüp karşıya geçmeleri pek çok tarihçi ve şairin methiyelerine konu olmuştur. Ancak devrin müellifi Baybars el-Mansûrî, sultan ve efendisi Kalavun'un meziyetlerini överken Beyserî'nin adını anmaz.⁴² Birecik'in kurtarılmasından sonra Baybars, Beyserî'yi Suruç tarafına göndermiştir. Bu bölgede karşılaştığı düşmanı bertaraf eden Beyserî Dimaşk'ta bulunan sultanın yanına dönmüştür.⁴³

1273 Ağustos'unda İlhanlı hükümdarı Abaka'nın Suriye'ye doğru hareket ettiği istihbaratını alan Baybars 12 Ağustos 1273 gecesi Beyserî ve Sungur el-Aşkar'ı da yanına alarak Kahire Kalesi'nden çıkıp Suriye'ye hareket etmiştir. Filistin'de bulunan Askalan'a varıldığında Abaka'nın amacının Bağdat'a gitmek olduğu ve Zap çayı tarafında avlandığı haberi gelmiştir. Moğolların saldırı haberinin asılsız çıkması üzerine Baybars komutanlarıyla 2 Eylül 1273'te Dimaşk'a ulaşmıştır.⁴⁴

Beyserî 16 Ağustos 1274'te Baybars'ın Kerek Kalesi'ni teftiş etmek için yaptığı seyahate de iştirak etmiştir. O dönemde kalenin burçları yıkılmış, Baybars kaleyi tamir ettirip işleri düzene koyduktan sonra Beyserî ile 25 Eylül 1274'te Kahire'ye dönmüştür.⁴⁵

Baybars 1275 yılında yeniden Kahire'den Kerek'e gitmişti. Bir müddet burada kaldıktan sonra 17 Haziran 1276'da Dimaşk'a geldi. Bu sırada Sultan Emîr Bedreddin, Beyserî ve Şemseddin Akkuş Hutlica'yı yanına çağırdı. Kahire'de bulunan Beyserî, yanında hazine ve askerler olduğu halde 4 Temmuz 1276'da sultanın yanına gelmek üzere harekete geçti.⁴⁶ Beyserî Dimaşk'a ulaşsa da bir müddet sultanın yanında kaldıktan sonra Mısır'a döndü.⁴⁷

Baybars'ın 1275'te Kilikya üzerine düzenlediği sefere Beyserî de katılmıştı. Sultan Ermenilerin merkezi Sis'e kadar ulaşip buraları yağmalamıştı. Beyserî ve Emîr Seyfeddin Ayıtmış komutasındaki Memlûk birliği ise Ayas (Yumurtalık) üzerine yürümüşü. Bu sırada kentte bulunan Haçlılar ve Ermeniler Memlûk güçlerinin geldiği haberini alınca gemilerle denize açılmışlardı. Ayas'a ulaşan Beyserî ve Memlûk askerleri Ermenilerin pek çoğunu öldürüp mallarına el koymuşlardı. Denize açılanların bir kısmı ise gemilerin batmasıyla hayatlarını kaybetmişlerdi. Buradan ilerleyen Memlûk

⁴⁰ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, 133; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Melikîyye*, 64-65; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C.8, 165-168; Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. 27, 278; Aynî, *Ikdu'l-Cumân*, C.2, 90-91.

⁴¹ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, (nşr. Ahmet Hutaît), 1983, In Kommission Franz Steiner Verlag GmbH Weisbaden 1983, 51; Yünîni, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C.3, 1; İbn Aybek, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 168.

⁴² Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülîkiyye*, 67-68.

⁴³ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 56, 71; Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 171.

⁴⁴ İbn Abdüzzâhir, er-Ravzü'z-Zâhir, 395; Yünîni, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C.3, 31; İbnü'l-Furât, *Tarihi İbnü'l-Furât Tarihi'd-Düvel ve'l-Mülûk*, C. 7, (tahk. Kostantin Zurayk/Neclâ İzzeddin), Beyrut 1936, 3.

⁴⁵ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 101.

⁴⁶ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 135, 152.

⁴⁷ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 157.

güçleri Misis'e ulaşarak burayı tahrip etmiş, sonra da bir kısmı Sis'e bir kısmı da Tarsus'a kadar ulaşmıştı.⁴⁸

Beyserî 1277'de Baybars'ın Selçukluları Moğol tahakkümünden kurtarmak için düzenlediği Anadolu seferine katılmıştı. Elbistan'ın Hunu ovasında Moğolları yenen Baybars Kayseri'ye doğru ilerlemişti. Hatta müellif İbn İyâs, Baybars'ın Beyserî'yi öncü olarak Kayseri'ye gönderdiğini yazmıştır. Beyserî, sultanın Kayseri halkına aman verdiği haberini kente ulaştırmıştı. Bunun üzerine ahali teslim olmuştur.⁴⁹ Anadolu Seferi dönüşünde Baybars'ın Dımaşk'ta öldüğü sırada Beyserî de onun yanındaydı. Sultanın ölüm haberi Kahire'de bulunan oğlu Melik Said Berke gelinceye kadar gizlenmiş ve bu sadece Beyserî, Sungur el-Aşkar ve Kalavun gibi yakın arkadaşları tarafından bilinmiştir.⁵⁰ Sultan çok sevdiği emîrlerinden İzzeddin el-Hillî'nin 5 Nisan 1269'da ölmesi üzerine onun oğlunu 40 süvarinin komutanlığına getirdiği gibi mallarına kimsenin dokunmaması için Beyserî, Kalavun, İzzeddin Ügân ve Emîr-i Silah Bedreddin'e emir vermiştir.⁵¹ Bahsedilen olaylar Beyserî'nin güvenilir bir komutan olduğunu göstermesinin yanı sıra sultanın sırdaşı ve onun ölümünden sonraki sürecin planlayıcıları arasında olduğunu da ortaya koymaktadır. O, nasıl ki Sultan Baybars'ın mahrem sırlarına vakıf bir hoşdaşı ve ordulara komuta eden bir askeri olduysa, Baybars'ın vefatından sonra da Melik Said Berke Han'ın tahta çıkmasında mühim bir rol oynamıştır.

4. Melik Said Berke Han Dönemi (1277-1279)

Beyserî, Kalavun ve Sungur el-Aşkar gibi büyük emîrler daha önce veliaht ilan edilen Melik Said Berke Han'ı tahta çıkarmışlardı. Ancak muasır müellif Baybars el-Mansûrî, Melik Said'in sultan olduktan sonra genç emîrleri ön plana çıkarıp babasının hoşdaşları ve emîrlerini geri plana ittiğini yazmıştır. Bilhassa emîr Bedreddin Bilig el-Hazinedar'ın ölümünden sonra devletin düzeni bozulmuştu. Sultan, onun yerine Emîr Şemseddin el-Fergân'ı getirirse de kısa süre sonra onu azledip tutuklamıştı. Ayrıca babasının hoşdaşları Beyserî, Kalavun ve Sungur el-Aşkar gibi büyük emîrlerle de arası açılmıştı. Hatta daha da ileri giderek Beyserî'yi 26 Ağustos 1277'de tutuklamıştı. Bu sırada Sungur el-Aşkar da göz altına alınmıştı. Kahire Kalesi'ndeki hapisaneyeye gönderilen bu iki emîr 23 gün içeride tutulmuştu. İbnü'l-Furât bu emîrlerin kendilerinin Melik Said'den daha fazla sultanlığa layık olduklarını düşündüklerini yazmıştır.⁵² Bu sırada Baybars'ın emîrleri ve memlûklerinden de pek çok kişi tutuklanmıştı. Bunun üzerine Melik Said'in dayısı Muhammed b. Berke Han, sultanın annesine yani kız kardeşine "senin bu oğlun devleti yanlış yönetiyor ve tecrübeliler yerine gençlere danışıyor" demiştir. Bunu duyan sultan, dayısını da tutuklamaya kalkışmıştır. Ancak annesi onun tutuklanmasını engellemiştir. Olayların gerçekleştiği sırada orada bulunan müellif Baybars el-Mansûrî kendisinin de sultanı uyardığını ifade etmiştir. Hatta müellif, sultanın dayısını tutukladığını ve bir süre sonra serbest bıraktığını belirtmiştir. Sultan ve ümera arasında olaylar bu şekilde tırmanırken emîrler bir araya gelerek Kalatü'l-Cebel avlusunda toplanıp istişare etmişlerdir. Onlardan bir kısmı Mısır'ı sultana bırakıp Şam'a (Suriye) gitmeyi teklif ederken bir kısmı da bunun ülke için çok zararlı olacağını ileri sürmüştür. Durumun kötüye gittiğini gören sultan ise emîrlerle anlaşma yolunu seçmiş ve 18 Eylül 1277'de Beyserî ve Sungur el-Aşkar'ı serbest bırakmıştır.⁵³

5. Beyserî'nin Rumkale'yi Kuşatması (1279)

Melik Said döneminin başlarında yaşanan ve tecrübe sahibi ümeranın tasfiyesiyle sonuçlanan olayların hoşnutsuzluğa sebep olduğu görülmektedir. Bu durumu fark eden sultanın bir süre sonra politika değişikliğine gitmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Zira, 1279'da Kilikya Ermenileri üzerine yapılması planlanan sefer için Dımaşk'a gelen sultan, 13 Mayıs 1279'da ordusunu ikiye bölerek birini Beyserî emrinde Rumkale'ye, diğerini de Kalavun komutasında Sis'e yollamıştı. Beyserî 19 Mayıs 1279'da 9000 süvari ve 5000 yaya asker ile Rumkale seferine çıkmıştı. Beyserî'nin yanında Suriye

⁴⁸ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 435; İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C.7, 31; Fatma Akkuş Yiğit, "Memlûk-Ermeni Münasebetleri", *Gazi Akademik Bakış*, C.8, S.16, 2015, 181.

⁴⁹ İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühûr*, C. 1, (nşr.M. Mustafa), Kahire 1960, 338.

⁵⁰ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 223; Şâfi b. Ali, *Siretü'z-Zahiriye* (nşr. A.A. Huveyter), Riyad 1989, 197.

⁵¹ İbn Abdüzzâhir, *Kâtibinin Gözünden Sultan Baybars*, 253.

⁵² İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C.7, (nşr. Konstantin Zureyk), Matbaatü'l-Emîr Kaniye, Beyrut 1942, 96.

⁵³ Yünnî, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C.3, 234-235; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, 163; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülükîyye*, 77; Şâfi b. Ali, *Kitabü'l-Fazlü'l-Masur min Siretü's-Sultanü'l-Melikü'l-Mansûr* (nşr. A.A. Tedmürî) Beyrut, 1998, 38-39; Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C. 27, 284; İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, 1461-1462; İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C. 7, 96; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.2, 186; İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühûr*, C. 1, 343.

birliklerini komuta eden Hüsameddin el-Ayıntabî de vardı.⁵⁴ Beyserî'nin Rumkale seferini muasır müellif Ebü'l-Ferec ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. Ona göre Memlûk ordusu Parzaman /Merziban)⁵⁵ nehri üzerine karargahını kurmuştu. Beyserî, kalenin yöneticisi Ermeni Katolikosu'na biri Arap diğeri de Ermeni olmak üzere iki elçi göndererek sultanın kaleyi teslim etmesini istediğini ve isterse Kudüs'e ya da Sis'e gidebileceğini bildirmişti. Beyserî, Ermeni Katolikosu'nun tüm ihtiyaçlarının karşılanacağını ve teslim olmazsa Hıristiyanların kanının dökülme vebalinin kendisinde olacağı söylemişti. Ancak Katolikos teslim olmadığı gibi sultana da itaat etmeyeceğini bildirmişti. Bunun üzerine Beyserî askerlerine bütün gece Rumkale etrafında bulunan ağaçları kestirerek merdivenler yaptırıp kaleyi şiddetli şekilde kuşatmıştır. Rumkale biri dış bir de iç olmak üzere iki kaleden oluşmakta olup iki surla çevrili bir yerd. Şehir olarak adlandırılan dış kalede bulunan Ermeniler saldırılar karşısında perişan olup iç kaleye çekilmişlerdi. Memlûk birlikleri surlara merdivenler dayayıp şehre girerek her tarafı yağmalamışlardı ve tüm evleri ateşe vermişlerdi. Ahali iç kaleye çekildiği için kimse esir alınmamıştı. Beyserî beş gün boyunca askerlerine şehirde yağma izni vermiş, ganimet toplattırması ve yangınlar çıkarttırmıştı. Her taraf tahrip edilmiş, ambarlardaki tahıl boşaltılmış, bağ ve bahçeler tahrip edilmiş, değirmenlerin taşları kırılmış ve hamamlar yıkılıp taşları Birecik'e götürülmüştür.⁵⁶

Ebü'l-Ferec, Rumkale kuşatması devam ettiği sırada Karamanoğlu'nun Moğol ve Ermenilerden korktuğu için Memlûk sultanı Melik Said'e başvurarak Suriye tarafına geçmek için yardım istediğini belirtmektedir. Sultanın emri üzerine Beyserî, Rumkale kuşatmasını kaldırıp Kilikya'ya ilerlemiştir ve Kalavun'la buluşarak çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu arada sultan, Ermeni kralı Leon'dan Beyserî'nin topraklarından geçmesine izin vermesini istemiştir. Sultanın isteği kabul edilmiştir ve Beyserî Kayseri tarafına geçip burada bulunan Karamanoğlu'nu güvenli bir yere götürmüştür.⁵⁷

Beyserî 15 gün boyunca Rumkale'den Sis'e kadar olan alanda Ermenilere ait bölgelerde tahribatlarda bulunmuştur. Daha sonra Aynizerbe (Anavarza) tarafına geçip Kalavun'la buluşarak burada karargâh kurmuş ve 10 gün boyunca Ermenilere ağır zayıat vermiştir. Bu süreç içinde Ermenilere ait Paksimat⁵⁸ ve Raban Kavma⁵⁹ manastırlarını yıktırmıştır. Ancak Guihat⁶⁰ tarafına geçilmemiştir. Ebü'l-Ferec, Melik Said'le Memlûk ümerası arasındaki anlaşmazlık hakkında bilgi sahibi olmalı ki Beyserî'nin sultana isyan için askerlere kendisine sadakat yemini ettirdiğini yazmaktadır.⁶¹

Beyserî ve Kalavun Kilikya seferinden başarılı şekilde döndükten sonra Melik Said'in yeniden Memlûk ümerası ile arası açılmıştır. Sultan onların bir kısmını tutuklamıştı ve iktâlarına el koymuştu. Bunun üzerine ümera toplanıp sultana karşı cephe almıştı. Aynı sırada ümera ile sultan arasında uzlaşmayı sağlayan dayısı Bedreddin Muhammed b. Berke Han ise Dımaşk'ta ölmüştür.⁶² Ebü'l-Ferec, Melik Said'in Beyserî tarafından suikasta uğrayacağını haber alması üzerine onun Suriye'den Mısır'a giderek asker topladığını yazmıştır. Müellif, anılan sebeplerden dolayı Beyserî'nin yalnız kaldığına, Kudüs'e gittiğine ve Süleyman tapınağına girerek saçlarını tıraş ettirdiğine dair ilginç bir bilgi vermektedir.⁶³

Melik Said, emîrlerle arasında anlaşmazlık olduğu sırada Dımaşk'ta bulunmaktaydı. Beyserî'nin de aralarında bulunduğu emîrler, sultanı terk ederek Kahire'ye gelip Kalatü'l-Cebel'i kuşatmışlardı. Sultan da onların arkasından geride kalan askerler ve Araplardan topladığı kuvvetlerle Mısır'a doğru yola çıkmıştı. Ancak Araplar Gazze'de onu terk etmişlerdi. Sultan Kahire'ye gelerek kuşatma altında

⁵⁴ Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, 168; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 78; Şâfi b. Ali, *Siretü'z-Zahiriye*, 40; İbn Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C. 7, 117,141; Aynî, *Ikdu'l-Cumân*, C.2, 202-203; Faruk Sümer, "Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 1963, 11; Altan Çetin, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Türk Tarih Kurumu, Yan, Ankara 2009, 35; Yiğit, "Memlûk Ermeni", 183.

⁵⁵ Perziman/Merziban: Günümüzde Gaziantep'in Yavuz ilçesi olup buradan çıkan çay da Rumkale yanından Fırat'a karışırdı.

⁵⁶ Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. 2, (Süryaniceden çev. Ernest A. Wallis Budge, İngilizceden Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK Yay, Ankara 1950, 603-604.

⁵⁷ Ebü'l-Ferec'in bahsettiği şahıs Karamanoğlu Mehmed Bey olup, kendisi Moğollara karşı isyan bayrağını açmış ancak Selçuklu-Moğol birliği ile giriştiği savaşta 1278'de Mut civarında şehit olmuştur. Onun 1279'da öldüğü de ileri sürülür. Bkz. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", 54.

⁵⁸Sis (Kozan) yakınlarında bulunmaktadır.

⁵⁹ Rumkale yakınında Raban'da (Araban) olmalı.

⁶⁰ Sis (Kozan) yakınlarında bulunmaktadır.

⁶¹ Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. 2, 604.

⁶² Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre*, 168; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 79; Şâfi b. Ali, *Siretü's-Sultanü'l-Melikü'l-Mansur*, 40; el-Aynî, *Ikdu'l-Cumân*, *Asrı Selâtinü'l-Memâlik*, C.2, 202-203.

⁶³ Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. 2, 605.

olan Kalatü'l-Cebel'e girmeyi başarsa da kuşatılan kaleye giriş çıkışlar engellendiği için yiyecek ve içecek sıkıntısı başlamıştı. Said Berke teslim olmak zorunda kalmıştı. O, emirlere tüm Suriye'yi vermeyi teklif etse de ümera tahttan vazgeçmediği için bunu kabul etmemişlerdi. İnisiyatifi ele alan Beyserî ve Kalavun, Melik Said'in canına dokunmayacaklarına dair söz vererek onu Kerek'e sürmüşlerdi. Bu olay sırasında muhalif emirlerden Sungurşah ez-Zahirî, sultanın adamlarından Seyfeddin Bektut'u öldürmüştü. Kalavun ve Beyserî'nin önderliğinde emirler Baybars'ın yedi yaşında olan diğer oğlu Sülemiş'i (1279) tahta çıkarırdılar.⁶⁴ Sülemiş'e Seyfeddin Kalavun atabeg olarak tayin edildi. Son dönem Memlûk müelliflerinden İbn İyâs burada farklı bir bilgi vererek Said Berke'nin Beyserî ve Sungur el-Aşkar'ı tutuklatarak İskenderiye'ye gönderip hapsedtiğini, Sülemiş'in sultan olmasından sonra da Seyfeddin Kalavun'un onları kurtarıp Kahire'ye getirdiğini yazmıştır.⁶⁵ Mezkûr kaynağa göre Melik Said, eski nâibü's-saltanası Sunkur el-Fargânî'yi İskenderiye'de hapsedip daha sonra boğdurmuştur.⁶⁶

Sultan Baybars'ın ölümünden sonra bir türlü istikrarın sağlanamadığı bu süreçte Kalavun, sultanın yaşının küçük olmasından istifade ederek tüm yetkiyi ele geçirip Baybars'ın emirleri ve memlûklerini tutuklamaya başlamış ve hapsedmiştir. Müellif İbnü'l-Furât bu sırada Memlûk ümerasının en büyüklerinden Kalavun'un devletin kontrolünü ele geçirip Zahirî⁶⁷ mensuplarını tutukladığını ve Bedreddin Beyserî'nin ise vaktini eğlence ve içki meclislerinde geçirdiğini yazmıştır.⁶⁸

6.Kalavun Dönemi ve Beyserî'nin Tutuklanması

Kalavun'un (1279-1290) saltanatının ilk yıllarında Moğollar Suriye'nin kuzey tarafına doğru saldırı ve katliamlar yapmışlardı. İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın kardeşi Mengü Timur 1281'de büyük bir orduyla harekete geçerek Memlûk topraklarına girmişti. Sultan Kalavun aralarında Beyserî'nin de olduğu emirleri ve orduyu toplayarak Moğollara karşı yürümüştü. 29 Ekim 1281'de Memlûk ve Moğol ordusu Humus'ta karşı karşıya gelmişti. Beyserî bu savaşa Memlûk ordusunun sağ kolunu komuta eden Hama meliki Mansur Muhammed'in yanında savaşa katılmıştı. Ordunun sol kolunun komutasını ise Sungur el-Aşkar yapmıştı. Tarihe İkinci Humus savaşı olarak geçen bu muharebenin başında Kalavun'un ordusu dağılmış ve Beyserî'nin de içinde bulunduğu pek çok emir savaş alanını terk etmişti. Ancak Sultan Kalavun'un kararlılığı sayesinde Memlûk kuvvetleri yeniden toplanmıştı. Savaş alanından çekilen başta Beyserî ve Hüsameddin Lâçin olmak üzere emirler sultana katılarak Moğolları ağır bir yenilgiye uğratmışlardı.⁶⁹

Memlûk kaynaklarına göre Sultan Kalavun 11 Mayıs 1282'de başta Beyserî olmak üzere Emîr Alâeddin Kuştoğdu ve pek çok emîri tutuklatmıştır.⁷⁰ Sultanın isyan etmesinden korktuğu için Beyserî'yi tutuklattığı ileri sürülmüştür.⁷¹ Beyserî'nin memlûklerinin ve halkın tepki göstermesinden çekinen Kalavun, sarayının bulunduğu kaleye saldırı ihtimaline karşı başta Bâbüzzüveyle olmak üzere Kahire'nin kapıları ve yollarını kapattırmıştı. Bu nedenle ahali büyük sıkıntı çekmişti. Bir müddet sonra durum normale dönünce kentin kapı ve yolları geri açıldığı için ahali rahatlamıştı. Bu sırada Dımaşk'ta da bazı emirler tutuklanmıştı. Kalavun, Kalatü'l-Cebel'de zindana attığı Beyserî'yi bir daha serbest bırakmadı.⁷² Mezkûr sultan tahta çıktığında Memlûk emirlerinin büyüklerinden Baybars ve Beyserî'nin yakın arkadaşı Sungur el-Aşkar onun hakimiyetini kabul etmeyerek Halep'te sultanlığını ilan etmişti.⁷³ Bir ihtimalle bundan dolayı Kalavun, Beyserî ve arkadaşlarının isyan etmelerini engellemek için onları

⁶⁴ Yünîni, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C. 4, 2; Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-Fikre*, 170; Baybars el-Mansûri, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 79; Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C.4, 13; Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C.27, 285; İbn Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C.7, 145-146.

⁶⁵ İbn İyâs, *Bedâyiü'z-Zühûr*, C.1, 347.

⁶⁶ İbn İyâs, *Bedâyiü'z-Zühûr*, C. 1, 343.

⁶⁷ Zahirî; Sultan Baybars'ın emir ve memlûklerine denir.

⁶⁸ İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C. 7, 160.

⁶⁹ Yünîni, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C.4, 93; Baybars el-Mansûri, *Zübdetü'l-Fikre*, 196; Baybars el-Mansûri, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 90; Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C.4, 15-16; İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C. 13, 496; İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C.7, 215-217; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.2, 273-276.

⁷⁰ Yünîni, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, C.4, 141; Zehebî, *Tarihü'l-İslam ve Vefayatü'l-Meşâhir ve'l-İslamî*, C.15, (Nşr. Bessar A. Ma'ruf) Darü'l-Garbü'l-İslamiye, Beyrut 2003, 870; İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C. 13, 502; İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât*, C.7, (nşr. Konstantin Zureyk), Matbaatü'l-Emîr Kaniye, Beyrut 1942, 246; İbn İyâs, *Bedâyiü'z-Zühûr*, C. 1, 351.

⁷¹ Cüneyt Kanat, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre yay, İstanbul 2010, 84-85.

⁷² Nüveyri, C.31, 59; İbn Kesîr, C.13, 502; Makrizî, *Sulûk*, C. 2, 157; İbn Tagribirdî, *Menhelü's-Sâfi*, C.3, (Yay. Nebil Muhammed Abdülaziz) Kahire, 1980, 501-502.

⁷³ Süleyman Özbek, Mehmet Şeker, "Memlûk Emîri, Sungur el-Aşkar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C.123, S.242, İstanbul 2019, 214.

tutuklamış olabilir. Konuyu iktisadi açıdan değerlendirdiği görülen Makrîzî ise Beyserî'nin çok müsrif biri olduğundan Kalavun'un onu tutuklattığını, bir daha da yüzünü görmek istemediğinden uzun süre hapiste kalmasına neden olduğunu yazmaktadır.⁷⁴ Konuya dair Makrîzî'nin aktardığı bilgiler doğru kabul edilse bile, meselenin siyasi tarafına dair bir değerlendirme içermediği için eksik kalmaktadır. Zira Safedî'ye göre Kalavun, Beyserî'yi zindana attığı gibi onun kaçmasını engellemek için de ayaklarına prangalar vurdurmuştu.⁷⁵ Bunları Beyserî'nin siyasi potansiyelini ortaya koyan bilgiler olarak değerlendirmek mümkündür.

7. Sultan Halil b. Kalavun'un Beyserî'yi Serbest Bırakması

Kalavun'un 1290'da ölümü üzerine yerine oğlu Melik Eşref Halil b. Kalavun (1290-1293) geçmişti. Babasının kendisine vasiyet ettiği yarım kalan Akka seferini tamamlayarak Haçlıların Doğu Akdeniz'deki kalıntılarını temizledikten sonra 7 Ağustos 1291'de daha önce benzeri görülmemiş muhteşem süslemelerle Kahire'ye dönmüştü. Sultan, Emîr Baydara'ya hapisanedeki tutuklu bulunan emîrlerin durumunu sormuştu. O da Beyserî'nin hapiste olduğunu söylemişti.⁷⁶ Sultan Halil, Alâmeddin Sencer ed-Devâdârî'yi tutuklarken daha önce tutuklanmış pek çok emîrle birlikte uzun yıllardan beri hapiste olan Beyserî'yi serbest bırakmıştı. Beyserî'nin hapis hayatı ve serbest bırakılmasını pek çok Memlûk müellifi farklı şekillerde anlatmışlardır. Buna göre bir gün Sultan Halil, Beynelkasreyn'de⁷⁷ Kâmiye Medresesi yanında bulunan Beyserî'nin evinin önünden geçerken onun altı oğlu ve memlûku Moğoltay onun karşısına çıkmıştı. Muhafızlar onları durdurmuştu. Sultan onların kim olduğunu sorunca Beyserî'nin oğulları ve memlûku olduğu söylenmişti. Sultan bunun üzerine onların yaklaşmasına izin vermişti. Onlar, sultanın önünde eğilip yeri öpmüşlerdi. Sultan Halil, onların ne istediklerini sormuştu. Onlar da babalarına ve efendilerine şefkat göstermesini istemişlerdi. Bunun üzerine sultan onlara kalplerini ferah tutmalarını ve onu kendilerine göndereceğini söylemişti. Sultan, Kalatü'l-Cebel'e varduktan sonra Bedreddin Baydara ve Zeyneddin Ketboğa dahil bazı emîrleri⁷⁸, 100 süvari ve bir atlas elbiseyle Beyserî'nin yattığı hapisaneye göndermişti. Onların elinde ağzı mühürlenmiş bir torba olup içinde sultanın, Beyserî'nin serbest bırakılması için imzaladığı menşur vardı. Hapisaneye varan heyet Beyserî'nin serbest bırakılma kararını Beyserî'ye okumuştur. Getirilen temiz elbiseler Beyserî'ye giydirilip sultanın huzuruna çıkarılmak istenmişti. Ancak Beyserî üzerindeki kirli ve yırtık elbiseyi ve ayağındaki prangaları çıkarmadan sultanın huzuruna çıkmayacağına dair yemin ettiğini söylemişti. Bunun üzerine durum sultana bildirilince sultan ayaklarındaki prangaların kırılıp kirli elbiseyle huzuruna getirilmesini emretmişti. 16 Ağustos 1291'de Beyserî ayağındaki prangalar kırılıp sultanın huzuruna getirildi. O, sultanın huzurunda yeri öperek ona saygılarını sundu. Sultan, Beyserî'yi güzel bir şekilde karşılayıp yanına oturarak ona iltifatlarda bulundu. Hatta şakalaşp espriler yaptı. Sultan, Beyserî'ye temiz elbiseler giydirilmesini emretmesinin yanı sıra 1000 dinarlık iktâ yanında ölünceye kadar Minye'de⁷⁹ Ben-i Hasib'de (Ben-i Hasib Derbesta) başka bir iktâ daha verdi. Bunun yanında eski rütbesi olan emîr'l-mie ve mukaddemü'l-elf'i iade edip ona 100 memlûk vermiştir. Sultan, Beyserî'ye verdiklerine kimse müdahale etmemesi için hazırladığı menşuru da atlas kese içinde sunmuştur. Beyserî de kendisini hapisten çıkararak Sultan Halil'e duyduğu minnetten dolayı onun nisbesini alarak bundan sonra adını el-Bedreddin Beyserî eş-Şemsî es-Sâlihiyye el-Acemî el-Melikü'l-Eşrefî şeklinde yazmaya başlamıştır.⁸⁰

Makrîzî, Beyserî'nin serbest bırakılmasından dolayı Memlûk ümerasının, askerlerin ve kale ahalisinin çok sevindiklerini ve onu görmek için can attıklarını yazmıştır. Beyserî'nin evine gitmesine izin verildikten sonra herkes onu görmek adına yollara dökülmüştü. Beyserî'nin evine gitmesinden sonra Sultan Halil ona 20 beygir, 20 iğdiş at ve 20 de katır gönderilmesini emretmişti. Ayrıca tüm emîrlere ona silah ve çeşitli hediyeler göndermişti. Emîr-i Silah Bedreddin 2000 dinar göndermişti. Adeta ona hediye

⁷⁴ Makrîzî, *Hutat*, C.3, 212.

⁷⁵ Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, C. 10, 225-226.

⁷⁶ Abbek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 312; Aynî, *İkdü'l-Cumân*, C.3, 152.

⁷⁷ Beynelkasreyn: Fatimilerin kurduğu Kahire'nin merkezinde yapılan iki saraydan adını alan semtin adıdır. Bkz: Eymen Fuad Seyyid, "Kahire", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, 177.

⁷⁸ Aynî ve İbn İyâs onun serbest bırakılması için İzzeddin el-Efrem, Emîr-i Candar ve Bağdı ed-Devadârî'nin gönderildiğini yazmaktadır. Bkz: Aynî, *İkdü'l-Cumân*, C. 3, 71-72, 152; İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühür*, C.1, 370.

⁷⁹ Minye: Kahire'nin 250 km güneyinde bir şehir.

⁸⁰ Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 124; Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C. 4, 31; İbn Abbek, *Kenzü'd-Dürer*, C. 8, 312; İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, C. 13, 533; Makrîzî, *Hutat*, C. 2, 227; İbn Tagrîbirdî, *Nücumü'z-Zâhire*, C. 8, 11; el-Aynî, *İkdü'l-Cumân*, C. 3, 71-72; İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühür*, C. 1, 370.

göndermeyen kalmadı.⁸¹ Beyserî, Kalavun'un tutuklamasından oğlu Halil'in serbest bırakmasına kadar 10 yıl 3 ay hapis yatmıştır.

Sultan Halil, Beyserî'yi serbest bıraktıktan sonra onu yanından ayırmamış, itibar göstermiş, sohbetler etmiş ve onunla askeri oyunlar oynamıştır. Memlûk sultanları seferde olmadıklarında ümeraları ile sık sık çevgan ve kabak⁸² gibi askeri oyunlar oynarlardı. Memlûklerde bir ölçüde askeri talim ve sefere hazırlık anlamına gelen bu oyunlar çok sevilirdi. Sultan Halil, bir gün Beyserî ve Emîr-i Silah Bedreddin Bektaş el-Fahrî'den kabak oyunu oynamalarını istemiştir. Ancak Beyserî yaşlılığını ileri sürerek oynamak istemese de sultanın ısrarıyla oyununa çıkmış ve hedefini vurmuştur. Beyserî bir bakıma savaş talimi olan kabak oyununu genç emîr ve askerlerin oynamasını isterdi. Hatta kendisi bu oyunda usta olup yeni bir kural dahi getirmişti. Sultan, kardeşi ve yeğeni için düzenlenen sünnet düğününde Beyserî'yi yanında oturtmuş ve ona 1000 dinar⁸³ vermişti.⁸⁴

Aynî, Sultan Halil'den bahsederken onun pek çok emîrle anlaşmazlık içinde olduğu halde en iyi anlaşığı kişiler arasında Beyserî'yi saymıştır. Müellif, sultanın Beyserî'yi diğer emîrlerin üzerinde tuttuğunu, sağ tarafında oturup ona itibar gösterdiğini yazmıştır. Ancak Sultan Halil farklı bir karaktere sahip olup bazen emîrlere garip davranışlar göstererek onların kalplerini kırardı. Hatta bir gün Beyserî ile sultan arasında tuhaf bir olay yaşandığı için birbirlerinden soğumuşlardı. Sultan bir gün Meydanü's-Sibak'ta⁸⁵ Beyserî ile otururken elinde büyük bir kılıç ve yanında da bir boğa olduğu halde ona “*ey Bedreddin beni seviyor musun sevmiyor musun*” diye sormuş. Beyserî de sultana “*ya kardeş ben hapisanedeyken sen beni kurtardın. Ben seni nasıl sevmeyeyim*” cevabını vermişti. Bunun üzerine sultan ona “*vay canına*” ve “*kalk, şu boğaya bin*” demiştir. Hemen ayağa kalkan Beyserî boğaya binmiştir. Sultan etrafında bulunan emîrlere boğayı vurmalarını emretmiştir. Beyserî, vurulan boğanın üzerinden sol tarafına yuvarlanarak sırt üstü yere düşmüş, pelerini başından uçmuş ve giysileri ortaya çıkmıştır. Sultan, Beyserî'nin düştüğü bu durum karşısında kahkahalar atarak yerde yuvarlanmıştır. Olayı seyreden emîrler ve memlûkler de gülmüşlerdir. Beyserî utanarak ayağa kalkmıştır ve elbisesini silkelemiştir. Ancak onun öfkeli olduğu Memlûk ümerası arasında yayılmıştı. Beyserî'nin bu duruma düşmesi ve sultanın yaptıkları karşısında bir şey yapmaması dedikodulara sebep olmuştu. Beyserî ise yakın arkadaşı ve sultanın adamı Emîr-i Silah Bedreddin'i kendisini bu duruma düşürdükleri için suçlamada bulunmuştu. Ona: “*Ömrümüzün sonlarında düştüğümüz bu durum karşısında insanlar bize gülerken sen bizimle alay ettin. Ey Bedreddin ölüm benim için bundan daha kolay olurdu. Ama aşağılanma, pranga korkusu, 10 yıl hapisanede çektiğim yalnızlıktan dolayı oraya geri dönmekten korkuyordum, beni mazur görün ve eğer benim katlandığıma sen de katlansaydın bunların hepsi senin için kolay olurdu*” demiştir. Sultan, Beyserî'nin kızgınlığını duymuş olmalı ki oyunlar bittikten sonra onu yanına çağırıp ona nezaket göstermiştir. Bunları sadece kendisine olan sevgisinden ve emrine itaat ettiğinden dolayı yaptığını söylemişti. Onun gönlünü almak için atlastan bir elbise giydirmişti. Minye iktâsına ek olarak 200 bin dirhemlik⁸⁶ ve 5 bin irdeblik⁸⁷ başka bir iktâ vermişti. Aynî, Sultan Halil'in bu dengesizliklerini bilen babası Kalavun'un onun yerine diğer oğlu Alâeddin Sâlih'i tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak onun genç yaşta ölümü üzerine Halil'in veliahtlık taklidini yazdırdığı halde imzalamamıştır.⁸⁸ Sultan Halil'in cesur ve savaşçı biri olmasına rağmen ahlaki zaafı vardı. Bundan

⁸¹ Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, C. 15, 870; Makrîzî, *Hıtat*, C.3, 212-213.

⁸² Kabak oyunu: Memlûler zamanında Mısır ve Suriye'de sık oynanan bir oyun olup askerî talim sayılırdı. Bir meydanda uzun bir sırtık üzerinde kabağa benzeyen bir küreye at üzerinde okla atış yapmak şeklinde bir oyundur. Bkz: Altan Çetin, “Memlûk Devleti'nde Okçuluk”, *Gazi Türkiyat*, S.9, 2011, 82; Cüneyt Kanat, “Memlûk Devleti'nde Askerî Bir Oyun: Kabak Oyunu”, *CİEPO XIV*, Çeşme 2000, 71; Bedreddin Beyserî'nin bu oyunda üstat kabul edildiğine dair kayıtlar için bkz: Rıdvan Yiğit, *Memlûk Devleti'nin Altın Çağı Muhammed b. Kalavun Dönemi Sosyo-Kültürel ve İktisadî Tarihi*, Palet Yayınları, Konya 2023, 104.

⁸³ İslam ülkelerinde kullanılan altın para olup genellikle bir miskal ağırlığında (4,25 gr) olarak kesilirdi. Bkz: Halil Sahillioğlu, “Dinar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, 352.

⁸⁴ Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.3, 167-168, 170.

⁸⁵ Bu meydan Kalatü'l-Cebel altında olup diğer adı Meydanü'l-Kabak'tır. Yani kabak oyununun oynandığı meydandır. Bkz: Cüneyt Kanat, “Memlûk Devleti'nde Eğlence Kültürü”, *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.XXII, S. 1, 2007, 55.

⁸⁶ İslam ülkelerinde kullanılan gümüş para olup aynı zamanda 3, 25 gr. ağırlığında bir ölçü birimidir. Dirhem genellikle gümüş madeninden kesilmekle birlikte onun kıtlığından 2/3 ya da 1/3 oranında gümüş ve gerisi de bakır olarak da kesilirdi. Bkz: Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, 371.

⁸⁷ İrdeb: Bir hacim ölçüsü olup Mısır'da 180 litreye eşittir. Bkz: Walter Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri* (çev. A. Sevim), Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul 1990, 45.

⁸⁸ Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.3, 210.

dolayı da ümera ile arası açılmış ve öldürülmüştür.⁸⁹ Onun öldürülmesinden sonra Beyserî'ye sultanlık teklif edilse de o bunu kabul etmemiştir.

8.Ketboğa Dönemi

Akka fatihi olarak kabul edilen Sultan Halil 1291'de Akka ve çevresindeki kaleleri alarak Haçlıların kökünü kazımış ve Memlûklerin daha önce birkaç kez kuşattıkları Rumkale'yi de 1292'de fethetmiştir. Bahsedildiği gibi Sultanın Rumkale kuşatmasına Beyserî de katılmıştır. Bu başarılarla rağmen dahili olaylar ve ümeraya kötü davranması sebebiyle sultana karşı bir muhalefet oluşmuştu. Sultan Halil tecrübeli emîrleri görevden uzaklaştırmış, babasının hoşdaşı Sungur el-Aşkar'ı öldürtmüştü⁹⁰ ve İbn Sel'us adlı tüccar bir kişiyi vezir yapmıştı.⁹¹ Bu yüzden Baydara ve Hüsameddin Lâçîn'in başını çektiği bir grup onu öldürmeye karar vermişlerdi. Sultan Halil avlanmak amacıyla maiyetiyle Kahire'den ayrılıp Gize üzerinden İskenderiye tarafında Terûca'ya gitmişti. Sultan Halil yalnız kaldığı bir sırada Baydara ve Hüsameddin Lâçîn tarafından 13 Aralık 1293'te suikastla öldürülmüştür. Bunun ardından muhalif emîrler Baydara'yı sultan ilan ettiler. Beyserî'nin de Sultan Halil'e suikast tertipçilerinin içinde olduğu ileri sürülmüştür.⁹² Müellif İbn Tagrîbirdî de buna işaret etmiş, Baydara'nın Memlûk emîrleri ile istişare ederek Sultan Halil'i öldürdüğünü söylemiştir. İbn Tagrîbirdî'nin verdiği listeye göre suikast heyetindeki emîrler arasında; Hüsameddin Lâçîn, Şemseddin Karasunkur ve Bedreddin Beyserî gibi pek çok emîr vardı. Hatta Ketboğa bile suikastın iştirakçilerindandı. Baydara onun öldürülme sebebi olarak kötülüklerini, ümera ile alay etmesini, kendilerine değer vermemesini ve İbn Sel'us'u vezir tayin etmesini saymıştır.⁹³ Ancak bir anda şartlar değişmiş ve Sultan Halil'in öldürülmesine göz yuman Ketboğa, Baydara'ya muhalif olmuştur. Beyserî de onun muhalifleri arasında yer almıştı. Hüsameddin Lâçîn ise yeni yönetimde görev almış ve ileride de sultan olmuştur.

Memlûklerde sultan olabilmek için Kalatü'l-Cebel'e çıkıp tahta oturma geleneği olduğu için Baydara ve adamları buraya gelerek içeriye girmeye çalışmışlardı. Ancak onlar kale kapısında Beyserî ve Seyfeddin Bektemir es-Silahtar'la karşılaşarak onları tutuklayıp dayak atmışlardı ve hatta öldürmek isteseler de onların desteğini alabilmek için bundan vazgeçmişlerdi. Bu arada öldürülen sultana bağlı Zeyneddin Ketboğa ve Eşrefiyye memlûkleri Baydara ve taraftarlarının üzerine yürümüşlerdi. Baydara ise yanında tutuklu olan Beyserî ve diğer emîrleri serbest bırakarak onları kendi tarafına almak istemiştir. Ancak Beyserî ve Seyfeddin Bektemir es-Silahtar ile Seyfeddin Bahadır el-Hac da dahil olmak üzere pek çok emîr saf değiştirerek Ketboğa tarafına geçmişlerdi. Bu sırada Baydara'nın yanında olan Araplar da kaçınca yakalanıp öldürülmüştü. Seyfeddin Bektemir es-Silahtar, Baydara'nın karnını yarıp midesini çıkarmış ve ciğerini parça parça edip çiğnemiştir. Baydara'nın başı kesilip Kahire'de dolaştırılmıştı.⁹⁴ İbn Tagrîbirdî, Eşref Halil öldürüldüğünde Beyserî'nin adının sultanlık için geçenlerden biri olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Bundan sonraki süreçte Ketboğa ve Sencer eş-Şücâî'nin desteğiyle Eşref Halil'in sekiz yaşındaki kardeşi Muhammed b. Kalavun (1293-1294, 1299-1309, 1310-1341) sultan yapıldı. Ancak bu defa da Ketboğa ve Sencer- eş Şücâî arasında rekabet başladı. Ketboğa ve adamları tarafından Sencer eş-Şücâî öldürüldü. Beyserî ve diğer emîrlerin desteğini alan Ketboğa (1394-1396) çocuk yaşta sultanı azledip tahta çıktı.⁹⁶

Ketboğa, Suriye üzerinde ortaya çıkan Moğol tehlikesini önlemek ve burada bulunan ve bir Moğol kabilesi olan Uyratları düzene sokmak amacıyla 1296'da Dımaşk'a geldi. Bu sırada Beyserî ve memlûkü Alâeddin Moğoltay 100 süvariyle Ketboğa'ya katıldı. Hatta Beyserî, Ketboğa Dımaşk'a girerken onun çetresini taşıdı ve burada yapılan toplantı sırasında sultan onu yanına oturttu.⁹⁷ 1295'te İlhanlı hükümdarı Gazan'ın Müslüman olmasıyla ondan kaçan ve Ketboğa'nın mensup olduğu gayrimüslim Uyrat

⁸⁹ Kazım Yaşar Kopruman, "Mısır Memlûkleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, Ankara 1989, 474

⁹⁰ Özbek ve Şeker, "Memlûk Emîri Sungur el-Aşkar", 217.

⁹¹ Abdülkerim Özaydın, "Hâil b. Kalavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul 1997, 319.

⁹² İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, C. 14, 15; Ahmet Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanatı Dönemi (694-696/1294-1296)", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 2015, 58.

⁹³ İbn Tagrîbirdî, *Nücümü'z-Zâhire*, C. 8, 21; Mustafa Kılıç, "Memlûk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, 2010, 166; Rıdvan Yiğit, "Akka Fatih: Eşref Halil b. Kalavun", *Haçlılarla Mücadelenin Önderleri: Sultanlar*, (edt. Ziya Polat-Ayşe Çekic), Divan Yayınları, İstanbul 2023, 405-406.

⁹⁴ Baybars e-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 127; İbn Haldun, 1469; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.3, 213-214.

⁹⁵ İbn Tagrîbirdî, *Menhelü's-Sâfi*, C.3, 500.

⁹⁶ Baybars el-Mansûrî, *Zubtetü'l-Fikre*, 302; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 131,134; Cüneyt Kanat, "Ketboğa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek. C. 2, Ankara 2019, 47.

⁹⁷ İbn Kesir, *Büyük İslam Tarihi*, C.14, 29; Sağlam, "Zeyneddin Ketboğa", 67.

kabilesine mensup 10.000 kişi Memlûklere sığınmışlardı. Sultanın akrabalarına mevkiler vermesi ve ihsanlarda bulunması ona karşı bir hoşnutsuzluğa neden olmuştu. Aynı sırada Mısır'da başlayan kıtlık ve veba salgını da Ketboğa'nın Moğol kökenli olduğundan uğursuzluğuna bağlanmıştı.⁹⁸ Bunlara ek olarak Sultan Halil'in öldürülmesinde önemli rol oynayan ve Ketboğa'nın hoşdaşı Hüsameddin Lâçîn affedilip naibü's-saltana makamına getirilmişti. Lâçîn, Eşref Halil'in öldürülmesindeki rolünden dolayı kendisini sultanlığa layık görüyordu. Bu amaçla emîrleri Ketboğa'ya karşı kışkırtıp isyan çıkmasına neden oldu. Ketboğa'nın Dimaşk'ta kendi adamlarını önemli mevkilere getirmesi de rahatsızlığı artırdı. Emîrlerle arasındaki anlaşmazlık sonucu Ketboğa Kahire'ye doğru hareket etti. Bu arada huzuruna davet ettiği ümeranın büyüklerinden Beyserî'yi usule aykırı olarak ayakta karşılamadı ve ona sert davrandığı gibi onu Moğollara gizlice mektup yazmakla da itham etti. Beyserî, Hüsameddin Lâçîn'e sultanın kendisine neden bu şekilde davrandığını sorunca Lâçîn de Ketboğa'nın memlûklerinin kendisi adına Moğollara mektup yazdığını ve bunun da sultana haber verildiğini söyledi. Hüsameddin Lâçîn tahta geçmek için uygun fırsatın oluştuğunu görüp ümerayı toplayarak sultan Kalatü'l-Cebel'e vardığında başta kendisini ve Beyserî olmak üzere emîrleri tutuklatacağını bildirdi. O, sultan harekete geçmeden önce kendilerinin erken davranmasını söyledi. Bu sırada Ketboğa Taberiye yakınlarında Leccun denilen yerdeydi. Lâçîn'in kışkırttığı Beyserî, Şemseddin Karasungur, Seyfeddin Kıpçak ve Seyfeddin el-Hac Bahadır el-Halebi'nin de içinde olduğu emîrler Ketboğa'ya karşı harekete geçtiler. Durumu öğrenen Ketboğa Dimaşk'a kaçınca ümera tarafından Hüâmeddin Lâçîn sultan ilan edildi. Ketboğa ise tahtan çekildiğini ve yeni sultana itaat ettiğini bildirdi.⁹⁹ Görüldüğü gibi Beyserî, Ketboğa'nın tahtan indirilip Lâçîn'in tahta çıkarılmasında en etkili kişilerden biri olmuştu.¹⁰⁰ Lâçîn sultan ilan edildiğinde Gazze'de bir tören düzenlenmiş ve onu yakından destekleyen Beyserî onun çetresini taşımıştır.¹⁰¹

9.Sultan Lâçîn Dönemi ve Beyserî'nin Tekrar Tutuklanması

Beyserî, Hüsameddin Lâçîn'in (1296-1299) tahta geçmesinde önemli rol oynayan emîrlerden biri olsa da bir süre sonra onunla arası açılmıştır. Lâçîn, Beyserî'nin gücünden çekindiği için 21 Ocak 1298'de onunla yakın adamlarından Şemseddin el-Hac Bahadır ve Şemseddin Sungurşah ez-Zahirî'yi tutuklatmıştır. Baybars el-Mansûrî, Beyserî ve diğer emîrlerin tutuklanmasının sebebi olarak Lâçîn'in adamı Mengü Temür'ün attığı iftiradan kaynaklandığını yazmıştır. Onun tutuklanmasına yol açan olaylar şu şekilde gelişmiştir: Sultan Lâçîn, tahta çıkarken yakın adamlarından Mengü Temür'ü ümeranın başına musallat etmeyeceğine dair söz vermişti. Ancak kısa süre sonra onu naibü's-saltana yaparak tüm yetkiyi ona devretmişti. Hatta Lâçîn yakın zamanda öleceğinden korktuğu ve erkek evladı olmadığı için Mengü Temür'ü veliaht yapmak için harekete geçmişti. Kendisiyle onun adını da hutbede okutmuştu ve sikkelere de yazdırmaya başlamıştı. Sultan Lâçîn, ümeranın en büyüğü olduğu için Beyserî'yi huzuruna çağırarak Mengü Temür'ü veliaht yapmak istediğini onunla istişare etmişti.¹⁰² Ancak Beyserî, sultana Mengü Temür'ü kimsenin sevmediğini ve onu veliaht yaptığı takdirde sözünde durmadığını söylemiştir.¹⁰³ Lâçîn, Beyserî ile aralarında geçen konuşmayı Mengü Temür'a anlatmıştır. Bu arada Beyserî de kendisine yakın emîrlerle toplantı yaparak bunu kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdi. Bunun üzerine Mengü Temür, Beyserî'nin kendisi hakkındaki düşüncelerini bildiği için ona bir komplo kurmuştu. Bu sırada Memlûk ordusu Kilikya Ermenilerinin üzerine gönderildiği için Beyserî'yi koruyacak fazla kimse yoktu.¹⁰⁴

Mengü Temür, Beyserî'yi Kahire'den uzaklaştırmak için Lâçîn'e onu Gize köprülerini teftiş ve muhafaza etmek üzere görevlendirilmesini tavsiye ederek işe başladı. Sultanın bu görev için yaptığı teklifi kabul etmek zorunda kalan Beyserî memlûkleri ile Gize'ye gitmişti. Ancak öncesinde sultanın emri gereğince haftanın pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere iki defa Kalatü'l-Cebel'e gelerek

⁹⁸ Ketboğa zamanında Mısır'da yaşanan kıtlık ve salgın hastalıklar için bkz: İlyas Gökhan, *Felaketler Çağı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022, 102-117.

⁹⁹ Cüneyt Kanat, Ketboğa, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek C.2, Ankara 2019, 48; Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeler Dergisi*, S. 3, İstanbul 2000, 20; Sağlam, "Memlûk Tahtında", 71.

¹⁰⁰ İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, 1470; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C. 3, 345.

¹⁰¹ Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn", 167.

¹⁰² Zehabî, *Tarihü'l-İslam*, C. 15, 870; Baybars el-Mansûrî, *Zubtetü'l-Fikre*, 316; Baybars el-Mansûrî, *Tuhfetü'l-Mülkiyye*, 140; Makrîzî, *Sulûk*, C. 2, 284-286; İbn Tagrîbirdî, *Menhelü's-Sâfi*, C. 3, 501; Kopruman, "Mısır Memlûkleri" C. 6, 461-462.

¹⁰³ Hüsameddin Lâçîn tahta çıkarken emîrlere danışmadan bir karar vermeyeceğine dair Beyserî'nin de içinde olduğu ümeraya söz vermişti. Bkz. Ahmet Sağlam, "Hüsameddin Lâçîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299) Memlûkler'de Meşrutî Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti", *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.XXXII, S.1, 2017, 166,

¹⁰⁴ İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, 1470; Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında", 45.

huzura çıkacaktı. Mengü Temür, Beyserî'yi sultanın huzurunda küçük düşürmek için elinden geleni yapmıştı ve onu daha alt rütbedeki emîrden sonra oturtmuştu. Bütün bunlara rağmen Beyserî Gize köprülerinin teftiş ve muhafazasında başarılı olmuştu. Dahası yaptığı işleri göstermek için sultanı Gize'ye davet ederek onu eğlendirmek ve ağırlamak istediğini bildirmişti. Ancak Mengü Temür bunu bir fırsat olarak görüp Beyserî'nin adamlarından Alâeddin Arslan b. Beylik'i kandırarak ona tabihane¹⁰⁵ emîrliğini vaat etmiş, ayrıca onu huzura götürüp Laçin'in Gize'ye geldiği takdirde tutuklanacağı yalanını ona söylemişti.¹⁰⁶

Beyserî'nin kendisini tutuklayacağı yalanına inanan Sultan Lâçin, Seyfeddin Tuğcı'yı göndererek onu huzuruna davet etmişti. Bazı emîrler Beyserî'ye karşı bir tuzak hazırladığını ve onun tutuklanacağını öğrenmişlerdi. Bunlardan biri olan Sultan Lâçin'in memlûklerinden Argun, kendisine tabihane emîrliği vaat edildiği halde daha alt bir görev olan emîrî'l-aşere (onlar emîri) görevine getirilmesinden dolayı kırgınlık içindeydi. Bu yüzden Beyserî'ye sultanın huzuruna gelmemesini ve gelirse de hazırlıklı olması haberini göndermişti. Ancak o, buna kulak asmayıp mutat toplantı için pazartesi günü Gize'den Kalatü'l-Cebel'e gelmişti. Sultan, Beyserî'yi ayakta karşılayarak yanına oturttu. Hazırlanmış olan sofraya davet etti. Ancak Beyserî oruçlu olduğu için özür dileyerek bir şey yemedi. Toplantı sonunda emîrler dışarı çıkmaya başlayınca Beyserî de onlarla gitmek istedi. Ancak sultan onu yanına çağırıp sohbete tuttu. Bu arada sultanın yanında bulunan muhafızlar kalan emîrleri dışarı çıkarmaya zorladılar. Beyserî ise yeniden sultanın yanından ayrılmak için harekete geçse de sultan onu tekrar çağırarak huzurda bulunan kendi adamlarından başka kimse kalmayınca kadar Beyserî'yi oyalamaya devam etti. Bir süre sonra Laçin, konuşmayı bırakınca Beyserî gitmek için ayağa kalkarak yürümeye başladı. Ancak Seyfeddin Tuğcı ve Alâeddin Aydoğdu Şakir, Beyserî'nin önünü kestiler. Şakir, onun kılıcını belinden aldı. Beyserî'yi sevdiği bilinen Seyfeddin Tuğcı ise onun haline bakarak ağladı. Daha sonra Beyserî tutuklanarak Kalatü'l-Cebel'de Sâlihiye hüccesine konuldu. Beyserî ihaneti ve iftirasına maruz kaldığı Alâeddin Arslan b. Beylik'i büyüyünceye kadar çocuğu gibi yetiştirmiş ve diğer memlûklerinin üstünde tutmuştu. Ona akıl hocalığı yaparak çok fazla iyiliklerde bulunmuş ve hatta bir defa da ona 70 at vermişti. Ümera ve ahali tarafından çok sevilen Beyserî'nin tutuklanması Kahire'de büyük yankı uyandırmıştı. Ardından Beyserî'ye bağlı emîrler ve memlûkleri harekete geçmişlerdi. Bunun üzerine kale tarafına doğru açılan Bâbüzzüveyle ve yollar kapatıldı. Beyserî'nin memlûklerinin bir kısmı tutuklanırken bir kısmı da öldürüldü. Beyserî, hapisten çıktıktan sonra Sultan Seyfeddin Kalavun'un ölümünden sonra dul kalan eşlerinden biriyle evlenmişti. Öncesinde bu kadından sultanın, Ahmed adlı bir de oğlu vardı. Bu kadın Beyserî'nin tutuklu olduğu hapisaneye getirildi. Beyserî'nin tutuklanmasından sonra beş gün içinde 10 Memlûk emîri ölmüştür. Bunların Sultan Lâçin tarafından zehirlendiği ileri sürülmüştür.¹⁰⁷

İbn Kesîr, Beyserî'nin tutuklandığına dair haberlerin her tarafa duyurulduğunu ve onun malların müsadere edildiğini yazmaktadır.¹⁰⁸ Aynı ise onun yaşının ileri olduğunu, kendi memlûkleri ve ahali tarafından çok sevildiği için onu çekemeyenlerin tutukladığını belirtmektedir. Zehebî de Beyserî'yi, adı sultanlık için geçenlerden biri olarak göstermektedir.¹⁰⁹ Beyserî, Sultan Baybars'ın ölümünden sonra en güçlü emîrlerden biri olmuş, sultan değişikliklerinde baş rolü oynamış ve kendisine yapılan tahta geçme tekliflerini hep reddetmiştir. Ancak sürekli potansiyel sultan adayı olarak görülmesinden dolayı Melik Said Berke, Seyfeddin Kalavun, Ketboğa ve Hüsameddin Lâçin'in düşmanlığını kazanıp hapsedilmiştir. Hatta Lâçin'in yerine tahta çıkan Muhammed b. Kalavun bile onu tehlikeli görüp serbest bırakmamış ve hapisanede ölümüne göz yummuştur.

10. Beyserî'nin Ölümü

Sultan Hüsameddin Lâçin, Ravkü'l-Hüsâmî olarak bilinen bir tahrir yaptırmış ve pek çok emîrin iktâlarına el koymuştu. sultan tarafından yapılan bu tasarrufun olumsuz neticelerini Mengü Temür'ün yol açtığı sorunlar da eklenince ona karşı bir muhalefet oluşmuştu.¹¹⁰ 16 Ocak 1299'da eski Sultan

¹⁰⁵ Sultanın davul, boru gibi mehteran takımlarından sorumlu emîre denir. Bkz: Kazım Yaşar Koprman, "Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.7, Çağ Yay., İstanbul 1992, 19-20.

¹⁰⁶ Makrîzî, *Hutat*, C.3, 213; Makrîzî, *Sulûk*, C. 2, 284.

¹⁰⁷ Makrîzî, *Sulûk*, C. 2, 284-285.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C. 14, 39.

¹⁰⁹ Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, C. 15, 870.

¹¹⁰ Koprman, "Mısır Memlûkleri" C.6, 461-462; Asri Çubukçu, "Lâçin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, 39-40.

Halil'in memlûklerinden Gürcü el-Eşrefî'nin bir baskınıyla Lâçin ve Mengü Temür öldürüldü. Kerek'te sürgünde bulunan Muhammed b. Kalavun ikinci kez tahta çıkarıldı.¹¹¹ Yeni sultan tahta çıkınca Beyserî'yi hapisten çıkarmak için emîrlerle istişare etmiş ancak onların karşı çıkması yüzünden kararından vazgeçmiştir. O, son tutuklandığı 21 Ocak 1298'den öldüğü 20 Temmuz 1299'e kadar bir buçuk yıl daha hapiste tutulmuştur. İbn Tagrîbirdî onun Kalatü'l-Cebel'de el-Cubb¹¹² denilen ümeranın hapis tutulduğu yerde hayatını kaybettiğini yazmaktadır.¹¹³ Beyserî öldüğünde 76 yaşındaydı.

Birçok Memlûk sultanı ile çağdaş olan ve adı hep saltanatla ilişkilendirilen Beyserî'nin cenazesi öldüğü hücrelerinden çıkarılarak Bâbünnasr¹¹⁴ dışında türbesine defnedilmiştir. Makrîzî (1364-1442) kendi zamanında onun türbesinin kaybolduğunu yazmıştır. Beyserî, Sultan Necmettin Eyyub'un memlûklerinin hayatta kalanların sonuncusuydu. Zehebî 1291'de Beyserî'yi 70 yaşlarında iken gördüğünü ve onun beyaz sakallı bir Türk olduğunu ifade etmiştir. Fazlullah el-Ömerî de onun şöhreti, yiğitliği ve kahramanlığı ile tanındığını belirterek ölüm haberi Dımaşk'a gelince Emevi Camii'nde naip Efrem, emîrler, kadılar ve ahalinin katıldığı bir taziye düzenlendiğini yazmıştır.¹¹⁵

11.Ailesi ve Şahsiyeti

Memlûk kaynaklarında kadınlara dair kayıtların daha az olduğu söylenebilir. Biyografi kitaplarında yine de sultan eşleri, kızları yahut ilmiye sınıfına mensup kadınlar hakkında sınırlı malumata rastlanabilir. Beyserî, Mısır'a geldikten sonra hayatının her döneminde siyasi sahada etkili bir şahsiyet olsa da onun özel hayatına dair detaylı bilgiye rastlanmamaktadır. Beyserî'nin Seyfeddin Kalavun'un ölümüyle dul kalan eşlerinden biriyle evlendiği önceki satırlarda belirtilmişti.¹¹⁶ Ayrıca o, Selahaddin Eyyûbî'nin ahfadından Ali b. Muhammed b. Gazi'nin ölümüyle dul kalan eşiyile de evlenmişti. Bu kadının da Ali adında eski eşinden olan çocuğu 1281'de 22 yaşında ölmüştü.¹¹⁷ Onun diğer eşleri ve kızları hakkında bilgi bulunmamakla birlikte altı oğlu olduğu bilinmektedir.

Beyserî'nin alt derecede emîrleri, memlûkleri ve hizmetkarları olmak üzere kalabalık bir kitlesi vardı. Onun hem Kahire'deki evinde hem de iktâlarında bulunan memlûklerini çok iyi birer savaşçı olarak yetiştirip tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır. Beyserî'nin memlûkleri ve hizmetkarlarına çok iyi baktığı ve tüm ihtiyaçlarını karşıladığı Memlûk müellifler tarafından abartılı bir şekilde anlatılmıştır. Onun Sultan Baybars'ın memlûklerine tahsis ettiği bütçeden daha fazla kendi memlûklerine para harcadığı ifade edilmiştir. Hatta bu konularda aşırılığa gitmiş ve bundan dolayı da eleştirilmiştir. Beyserî, saray mensupları, memlûkler ve hizmetlilerden oluşan bir grubun da maaşlarından sorumluydu. Bunlar için günlük 70 rıtl¹¹⁸ et ve her biri 5 rıtl ağırlığında 70 odun tahsis etmiştir. Ayrıca onlara ihtiyaç duydukları kadar baharat, sebze ve meyve vermiştir. Beyserî'nin mutfağında bazı günler 3000 rıtl et pişirilmiş ve 3000 odun sarf edildiği bile görülmüştür. Ayrıca hayırsever biri olup 500 fakire 1000 dinar sadaka, 1000 irdeb buğday ve 1000 kantar da bal dağıtmıştır. Beyserî o kadar hayır sahibi biriydi ki yukarıda belirtilenlerden daha aşağı yardım yapmamıştır. Bundan dolayı öldüğü zaman geriye 400 bin dirhem borç bırakmıştır. Beyserî'nin sürekli borç aldığı ve biri bitmeden yeniden borçlandığı görülmüştür. Beyserî, müsrifliği yüzünden bazen kendi adamları tarafından da eleştirilmiş ancak bu duruma tahammül edemediği ve onlara kızdığı hatta onları dövdüğü de ifade edilmektedir. Beyserî para dağıtmayı ve yardım yapmayı çok sevdiği için hep övülmüştür.¹¹⁹ Onun borçlarını Baybars'ın birkaç kez ödediği de bilinmektedir.¹²⁰

¹¹¹ Kâsım Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara 2020, 544; Çubukçu, "Lâçin", 40.

¹¹² El-Cubb; Kalatü'l-Cebel'de Ümeranın hapsedildiği zindana denmekte olup Seyfeddin Kalavun tarafından 1281-1282'de yaptırılmış olup oğlu Muhammed b. Kalavun tarafından 19 Mart 1329'da yıktırılmıştır. Bkz: Makrîzî, *Hutat*, C. 2, 187-188: Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi" 222.

¹¹³ Baybars el-Mansûrî, *Zubtetü'l-Fikre*, 329; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C.3, 483; İbn Tagrîbirdî, *Menheli's-Sâfi*, C.3, 501.

¹¹⁴ Fatımiler zamanında kurulan Kahire'nin kuzey kapılarından biri olup karşısında mezarlık bulunmaktadır. Bkz: Seyyid, 173.

¹¹⁵ Zehebî, C.15, 870-871; Fazlullah el Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, C.27, 320; İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C. 14, 45.

¹¹⁶ Makrîzî, *Sulûk*, C. 2, 285.

¹¹⁷ Yûnînî, *Zeyli Mir'âtu'z-Zamân*, C.4, 113-113.

¹¹⁸ Rıtl: Bir ağırlık birimi olup Mısır'da yaklaşık 450 gramdı. Bkz: Hinz, *İslamda Ölçü Birimleri*, 35.

¹¹⁹ Nüveyrî, *Nihayetü'l-Ereb*, C.31, 238-239; Aynî, *İkdu'l-Cumân*, C. 3, 483-484; İbn Tagrîbirdî, *Nücûm'üz-Zâhire*, C. 8, 185-186; İbn Tagrîbirdî, *Menheli's-Sâfi*, C.3, 501-502.

¹²⁰ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 297.

12. Beyserî'nin Eserleri

12.1. Kahire'de Evi ve Hamamı

Memlûk Devleti'nin kuruluş döneminin en etkin simalarından biri olan Beyserî'nin, yalnız Memlûk siyasi hayatında değil, kültürel ve medeni hayatında da izler bıraktığı görülmektedir. Kaynaklardaki bilgilere göre Beyserî Kahire'de adeta sarayı büyüklüğünde ihtişamlı bir ev yaptırmıştır. Bu evi kiskanaların ve ele geçirmek isteyenlerin olduğu söylenmiştir. Beyserî'nin evi olarak tarihi kaynaklara geçen bu yapı Kahire'nin en işlek semtlerinden biri olan Beynelkasreyn¹²¹'deydi.¹²² Evin yerinde eskiden Fakih İsa'nın kardeşi Mecdeddin'in evi bulunmaktaydı.¹²³ Makrîzî, Beyserî'nin evini Beynelkasreyn'de 1260-1261'de iki feddân¹²⁴ bir arazi üzerine inşa ettirdiğini yazmıştır. Adeta evden öte bir saray olan bu yapının onun ailesi, memlûkleri ve hizmetkarlarının kaldığı mekanlar yanında atları için ahırlar ve bir de hamamı vardı. Ayrıca geniş ve güzel de bir bahçesi bulunmaktaydı. Devrin iktisadi şartları göz önüne alındığında insanlar bu evde tek bir emîrin oturmasını yadırgamışlardır. Beyserî evinin inşasını tamamlayınca hem Baybars'tan hem de pek çok kişiden gelen tepkiler üzerine baş kadı ve diğer kadıların da bulunduğu 92 kişinin şahitliğinde burayı vakfetmiştir. Ancak bunun hususi vakıf olduğu anlaşılmakta olup varisleri burada 1332-1333'e kadar oturmuşlardır. Bu tarihte Sultan Muhammed b. Kalavun'un emîrlerinden Kusun bu evi almak için ondan izin istemiştir. Sultan da bu evi almak istiyorsa Beyserî'nin mirasçılarında izin alması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine onlara para vererek ikna etmiş ve evi almıştır. Ancak Emîr Kusun evin statüsünü değiştirmek yani vakıf malı olmaktan çıkarmak için yeniden sultana başvurursa da kendisine Kadıyu'l-Kudat Şerefeddin el-Harranî el-Hanbalî'ye bunu tasdik ettirmesi işaret edilmiştir. Kadı, evin 190 bin dirhemü'n-nukraya¹²⁵ Kusun'a satılmasını ve onun 10 bin dirhem de yetimler için vermesini istemiştir. Bu şartları kabul eden Kusun evin yeni sahibi olmuştur. Makrîzî bu ev için verilen kararın yanlış olduğunu yani vakıf olmaktan özel mülkiyete dönüştürülmesinin doğru olmadığını söylemiştir. Ancak ev üzerinde ihtilaflar sürüp gitmiştir. 1379'da ise bu ev Sultan Berkuk'un (1382-1389, 1390-1399) vakıflarının içinde yer almıştır. Makrîzî yaşadığı dönemde bu evin Bayram kızı diye bilinen birinin elinde olduğunu yazmıştır.¹²⁶

Sultan Baybars, Beyserî'nin bu kadar büyük bir ev inşa etmesi ve çok para sarf etmesi yüzünden ona kızarak *"tüm paranı bu evi inşa etmek için harcadın, gaziler ve Türkler için bir şey bırakmadın"* demiştir. Beyserî ise Baybars'a *"onlara sultanımız sadakalarını bıraktı"* diyerek karşılık vermiştir. Arkasından da *"Allah'a yemin ederim ki düşmanın ülkemiz sınırlarına girdiğini işittiğimde bu evde oturmam"* demiştir. Makrîzî, Beyserî'nin bu evi inşa ederken sultanın memlûklerinden para aldığını duyunca Baybars'ın ona 1000 dinar gönderdiğini yazmıştır. Aynî ise bunun 2000 dinar olduğunu belirtmiştir. Beyserî o kadar lüks ve şatafata düşkünmüş ki bir testiden ikinci kez su içmezmiş. Bu müsrifliğinden dolayı da borçlu şekilde ölmüştür.¹²⁷

Beyserî'nin evinin mimari özelliklerine gelince Kahire'nin en güzel işçiliği ile beyaz mermerden inşa edilmiş olup çok büyük de bir kapısı vardı. Bunun Kahire'de en büyük kapılardan biri olduğu ileri sürülür. Bu kapı Beynelkasreyn caddesinde Beyserî hamamının yanındaydı. Evin giriş ve çıkışı bu kapıdan yapılırken daha sonra onun önüne dükkanlar yapılıncaya görülmez olmuştu. Bunun üzerine evin daha küçük olan diğer kapısından girilmeye başlanmıştır. Ancak bu kapı da çok gösterişli olup üzerinde nakkaşlar tarafından yazılmış güzel bir hat vardı.¹²⁸ Makrîzî, Kahire'de Yeştak adlı saraydan bahsederken onun Eyyübî Sultanı el-Melikü'l-Kâmil'in (1218-1238) yaptırdığı Kâmilîye Medresesi ile Beyserî evinin karşısında olduğunu yazmıştır. Beyserî'nin evi günümüze ulaşmamakla birlikte söz konusu sarayın bir kısmı ile Kâmilîye Medresesi hala ayakta. Burada Kahire'nin en uzun

¹²¹ Fatımiler zamanında yapılan bu saray iki saray olarak bilinir.

¹²² Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, C. 15, 870.

¹²³ İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 360-61.

¹²⁴ Feddân: Bir alan ölçü birimi olup Mısır'da dört ile 6 dönüm arasında değişmektedir. Bkz: Cengiz Kallek, "Feddân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul 1995, 293.

¹²⁵ Memlûkler devrinde 1/3'ü gümüş geri kalanı bakır olan paraya denir.

¹²⁶ Makrîzî, *Hutat*, C. 3, 112.

¹²⁷ Makrîzî, *Hutat*, C. 3, 111; Aynî, *Ikdu'l-Cumân*, C.3, 484-485.

¹²⁸ Makrîzî, *Hutat*, C.3, 212.

caddelerinden biri olan Muiz-Lidînillâh¹²⁹ caddesi bulunmakta olup Beyserî'nin yaptırdığı hamam bunun üzerindedir. Günümüzde hâlâ ayakta olan hamam ise Nil tarafında el-Kâmil Camii yanındadır. Beyserî Hamamı Sultan Eşref Aynal (1453-1461) zamanında tamir edildiği için onun adıyla anılmaktadır. 19. Yüzyıl müelliflerinden Ali Mübarek Paşa, Hitatü't-Tevfikîyye adlı eserinde Beyserî Hamamı ve onun hikayesini yazmıştır. Müellif, hamamın kadim olduğunu ve Balık Pazarı Caddesinin başında olduğunu belirtmiştir.¹³⁰

12.2. Ravza Kalesi'nde Beyserî Burcu

Ravza adası Memlûk siyasi hayatına etkisi kadar, burada inşa edilmiş olan muhteşem yapılarla da kaynaklarda kendisinden bahsedilen bir adadır. Eyyübî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin, Nil'in adalarından biri olan Ceziretü'r-Ravza'da askeri kışlalar yaptırmış ve memlûklerini buraya yerleştirmişti. Nil'den dolayı Bahrî adı buradan gelmekte olup Bahrî Memlûk askerleri burada yetiştirilmekteydi. Sultan Aybek, Aktay'ı öldürüp Bahrî Memlûklerin Suriye'ye kaçmasından sonra Bahrî kışlalarını yıktırmıştı. Baybars sultan olunca bu kışlaları yeniden yaptırıp kaleyi de tamir ettirmişti. Beyserî de kalenin batı tarafına kendi adıyla anılan bir burç yaptırmıştır.¹³¹

12.3. Kahire'de Binaları

Sultan Baybars çok sevdiği ve en yakın arkadaşı olan Beyserî için Kalatü'l-Cebel'de birbirine bitişik üç salon ve bir de taşhane üzerinde bir kat inşa ettirmiştir.¹³² Sultan Kansu Gavri (1501-1516) zamanında hala ayakta duran Kalatü'l-Cebel'deki Beyserî salonu tamir edilirken eski bir yapının mermerleri sökülerek burada kullanılmıştır.¹³³

12.4. Antakya Beyserî Hamamı

Beyserî'nin geride bıraktığı eserlerden biri de Antakya'da yaptırdığı hamamdır. Günümüze kadar ulaşan ve pek çok deprem görmesine rağmen hala ayakta olan Antakya Beyserî Hamamı'nın 1268'de yapıldığı düşünülmektedir.¹³⁴ Hamamın adı Memlûkler zamanında Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun (1347-1351, 1354-1361) zamanında düzenlenen 1358 tarihli bir vakfiyede geçmektedir. Sultan Hasan'ın Kahire'de bulunan camii ve medresesi için birçok yerin geliri vakfedilmiştir. Bu vakfa ait Antakya çarşısı, değirmen, dükkân, han, hamam ve kuyumcu gibi pek çok yerin geliri bağışlanmıştır. Şehri tasvir eden vakfiyede bir hamamdan bahsedilirken buranın önceden beri var olan Beyserî hamamı olduğu yazılmıştır.¹³⁵ Bu vakfiyede dikkat çekici hususlardan biri de Katip el-Beyserî Evlatları/Takiyeddin Şerefeddin Katip el-Beyserî/Takiyeddin Katip el-Beyserî/Katip el-Beyserî gibi isimlerin yer alması ve bunlara ait Antakya çarşısında biri attariye olmak üzere birçok dükkan bulunmasıdır.¹³⁶ Ayrıca bir de Katip el-Beyserî evlatlarının el-Keyşî adlı bir hanı vardır.¹³⁷ Bu isimlerin Bedreddin Beyserî ile bir ilgileri olup olmadığı ve onun katiplerinden birinin evlatlarına mı ait olduğu bilinmemektedir. Detaylı yapılacak çalışmalarla bunlar ortaya çıkacaktır.

Sultan Baybars, Haçlıların elinde olan Antakya'yı 18 Mayıs 1268'de fethettiği zaman Beyserî de kuşatmaya katılanlardan biriydi. Kent Haçlılardan alındığında ağır hasar görmüş ve yıkıntılar içinde kalmıştı. Bu yüzden Baybars, Beyserî'yi Antakya'da bırakmış ve ona şehrin imarını emretmiştir. Beyserî'nin hamam dışında Antakya'da başka eserler yaptırıp yaptırmadığı şimdilik bilinmemektedir. Bu hamamın günümüze ulaşan eski kitabesi bulunmamakla birlikte önüne eklenen yeni binaların

¹²⁹ Fatımî halifelerinden olup 953-975 tarihleri arasında hüküm sürmüş ve onun zamanında İhşidilerin elinden Mısır alınmış ve merkez buraya taşınmıştır. Bu halife Ezher Camii ve Kahire'nin temelini atmıştır. Bkz: Asrî Çubuk, "Muiz-Lidînillâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, Ankara 2020, 97.

¹³⁰ İbn Tagrîbirdî, *Menhelü's-Sâfi*, C. 3, 501; İbn Tagrîbirdî, *Nücümü'z-Zâhire*, C. 8, 185; Ali Mübarek Paşa, *Hitatü't-Tevfikîyye*, C. 6, Tabatü'l-Kebirü'l-Emîriyye, Bulak/Mısır 1305, 66.

¹³¹ İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-Zâhir*, 90.

¹³² İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, 341.

¹³³ İbn İyâs, *Memlûk Devleti'nin Son Yılları, Kansu Gavri ve Osmanlılar (1501-1516)*, (çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yay., İstanbul 2021, 87.

¹³⁴ Sahillioğlu, "Antakya", 231

¹³⁵ Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun, *Kitâbu Vakfu's-Sultân en Nasır Hasan b. Muhammed b. Kalavun 'Alâ Medreseti bi'r Rumeyle*, (tahk. Huveyda el-Hârisi) Matbaâti Dergâm, bi- İşrâf el Ma'hed el-Almanî el-Ebhâs eş-Şarkîyye, Beyrut 2001, 110; Mehmet Yusuf Çelik, *Memlûkler Döneminde Antakya (1268-1516)*, *Kömen Yay.*, Konya 2022, 223.

¹³⁶ Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun, *Kitâbu Vakfu's-Sultân*, 95, 96, 99-111, 115; Mehmet Yusuf Çelik, "Memlûkler Döneminde Antakya Çarşısı, Ticari Mekanlar ve Meslek Grupları" *Hatay Araştırmaları V, Doğunun Kraliçesi*, (edt. A Gündüz-H. Çoruh-S. Hatipoğlu), İksad Yay., Hatay 2020, 457.

¹³⁷ Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun, *Kitâbu Vakfu's-Sultân*, 99,110; Çelik, "Memlûkler Döneminde Antakya Çarşısı, Ticari Mekanlar ve Meslek Grupları", 453.

yapımıyla ilgili olduğu düşünölen 1950'lere ait bir kitabe bulunmaktadır. Hamamla ilgili olarak, Osmanlı Dönemine ait bazı kayıtlara da tesadüf edilmektedir.¹³⁸

12.5. Beyserî Kütüphanesi

Türk asıllı Memlûk tarihçisi Aybek ed-Devâdarî, Beyserî'nin kitaplara düşkün olduğunu ve büyük bir kütüphanesinin olduğunu yazmıştır. Pek çok müellif onun hayatı ve evi hakkında bilgi vermelerine rağmen kütüphaneden bahsetmemiştir. Kütüphanenin Kahire'de Beyserî'nin evinin bir bölümünde olduğu tahmin edilmektedir. Aybek ed-Devâdarî, Beyserî kütüphanesinde olan ve kendisine getirilen Türklerin yaratılış efsanesi ile ilgili "Ulu Ay Atam Bitikçi" adlı bir eserden dolayı onun kütüphanesine değinmiştir. Abdulkadir İnan, Aybek ed-Devâdarî'nin Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevârihi'z- Zaman adlı eserindeki Yaratılış Efsanesini özetleyerek yayınlamıştır. Bahaeddin Ögel ise aynı kitaptaki bilgileri Türkçeye çevirmiştir. Ögel, kitap adı olarak verilen Ulu Ay Atam Bitiği'n eseri yazanın adı olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca Alman Ulrich Haarman yazdığı bir makalede bu konuya değinmiştir.¹³⁹ Ulrich Haarman, Mısır ve Suriye'de Memlûk emîrleri içinde önemli bir şahsiyet olarak tanımladığı Beyserî'nin önemli bir kitap koleksiyonu olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁰ Türkler ve Moğollar hakkında bilgi veren bu eserin Beyserî'nin kütüphanesinde muhafaza edilmesi bir tesadüf olmamalıdır. Kıpçak Türklerinden olan, Türk ve Moğol coğrafyasından Mısır'a getirilen Beyserî atalarının tarihi hakkındaki bu kıymetli eseri özel olarak kütüphanesine dahil etmiş olmalıdır.¹⁴¹

Aybek ed-Devâdarî hem asker hem de ilme düşkün bir aileden gelmektedir. Onun babası ve dedesi ilim adamlarını koruyarak onalara değer vermiştir. Kendisi de onların izinden gitmiştir.¹⁴² Aybek ed-Devâdarî, babasının iktâsının bulunduğu Bilbis'te devrin alimleriyle bir araya gelir ve onlarla ilmî tartışmalar yapardı. Onun toplantılarına Beyserî'nin kâtibi Eminüddin el-Hamevî de Kahire'den gelerek katılırdı. Bir gün Moğolların tarihi tartışılırken Eminüddin, efendisi Beyserî'nin kütüphanesinde bu konuda yazılmış daha önce kimsenin görmediği kıymetli bir eserin varlığından söz eder. Bu eserin onun emaneti olduğunu söyler. Eminüddin, Beyserî'nin bu kitabı çok sevdiğini, kendisine getirildiği zaman ayağa kalktığını, onu başına koyduğunu ve hürmet gösterdiğini sözlerine ilave eder. Bunun üzerine Aybek ed-Devâdarî merak içinde kalır ve Kahire'ye döndüğünde geri gelirken bu kitabı getirmesini ister. Bir sonraki buluşma 1310'da gerçekleşir ve Eminüddin kitabı getirir. Müellif kitabın adını "Ulu Ay Atam Bitiği" ve "Kitabü'l-Abü'l-Kebir" şeklinde yazar. Türkçesi'nin ise "Büyük Ataların Kitabı" anlamına geldiğini belirtir. Kitaba büyük özen gösterildiğini yazan müellif onun fiziksel özelliklerini anlatır. Buna göre kitap kırmızı ciltli, Bağdatî bir kâğıda yazılmış, dışının saten, içinin ise sarı olduğunu, bir kutu içinde muhafaza edildiğini ve altın bir kilidinin olduğunu belirtir. Müellif, Eminüddin'in bu kitabı kendilerine okuduğunu, Türklerin ve Tatarların yaratılışı ile ilgili bilgileri bu kitaptan yazdığı eserlere kaydettiğini ifade eder.¹⁴³ Müellif, kitaptaki bilgilerin, türeyiş efsanelerinin ve mitolojik tasavvurların İslamî inanışa aykırı olduğunu da sözlerine eklemektedir.

Aybek ed-Devâdarî, Beyserî'nin kütüphanesinde bulunan söz konusu kitaptaki bilgilerden Kenzü'd-Dürer ve Câmîü'l-Gurer ile Dürerü't-Ticân ve Gurerü Tevârihi'z-Zaman adlı eserlerinde Türklerin ve Moğolların tarihlerini ve yaratılış efsanelerini yazarken faydalanmıştır. Necati Demir, bu kitaplarda bulunan Ulu Ay Atam Bitiği adlı eserle ilgili bilgileri toplamış ve Türkçeye çevirerek yayınlamıştır. Demir, Aybek-ed Devâdarî'nin eserin adını "Ulu Ay Atam Bitiği", "Ulu Ata Bitig", "Han Ata Bitigci" ve "Ulu Han Ata Bitiği" gibi farklı şekillerde yazdığını ifade etmektedir. Eserin Göktürk yazıtlarından önce yazıldığını ve IX.yüzyılda Türkçe'den Farsca'ya çevrildiğini de belirtmektedir.¹⁴⁴ Aybek ed-Devâdarî, Beyserî kütüphanesi hakkında başka bir bilgi vermemektedir. Kütüphanenin ve başta burada bulunan Türklerle ilgili söz konusu kıymetli eserin akıbeti bilinmemektedir.

¹³⁸ Fuat Şancı, *Hatay İlinde Türk Mimarisi I*, Ankara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, 327.

¹³⁹ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Günümüzde Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1986, 21, 36; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 1, Türk tarih Kurumu Yay., Ankara 2003, 485; Ulrich Haarman, "Mısır Memlûkler'inde Altun Hân ve Cengiz Hân", (çev. Çiğdem Dumanlı), *Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 2019/1, 104-106.

¹⁴⁰ Ulrich Haarman, "Mısır Memlûkler'inde Altun Hân ve Cengiz Hân" 104.

¹⁴¹ Ulrich Haarman, "Mısır Memlûkler'inde Altun Hân ve Cengiz Hân", 112.

¹⁴² Cevat İzgi, "İbnü'd-Devâdarî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, İstanbul 2000,11.

¹⁴³ Aybek ed-Devâdarî, *Kenzü'd-Dürer Câmîü'l-Gurer*, C. 7, (nşr. A.F. Aşûr), Kahire 1972, 217—219.

¹⁴⁴ Necati Demir, *Ulu Han Ata Bitiği*, Ötüken Yay., Ankara 2016, 13, 22.

SONUÇ

Beyserî, el-Melikü's-Sâlih Necmeddin, Turan Şah, Aybek, Ali b. Aybek, Kutuz, Baybars, Said Berke, Sülemiş, Seyfeddin Kalavun, Eşref Halil, Ketboğa, Hüsameddin Lâcîn ve Muhammed b. Kalavun'un yanı sıra Dımaşk Eyyübî Meliki Nâsır Yusuf ve Kerek Meliki Mugîs Ömer de dahil olmak üzere 15 hükümdarın dönemini görmüş, Haçlı, Ermeni ve Moğollara karşı düzenlenen pek çok sefere katılmıştır. 14 yaşında esir düşüp Mısır'a getirilen ve askeri ocağa alınıp iyi bir savaşçı olarak yetişen Beyserî Memlûklerin en önemli komutanlarından biri olmuştur. Beyserî çevik, cesur ve çetin bir savaşçıydı. Bu vasıflarının yanında aynı zamanda sır saklayan, ahde vefaya önem veren ve yanında bulunduğu şahsiyetlere ihanet etmeyen bir kişiydi. Yüzler emîri ve binler komutanı olan Beyserî seferlerde 1000 kişilik birliğe komutanlık yapardı. Sultanın katılmadığı bazı seferlere komuta ettiği de görülmüştür. O, seferlerde gösterdiği başarılarından dolayı sultanlar tarafından takdir edilmiş ve ihsanlara boğulmuştur. Beyserî, Memlûk ümerası içinde sözü geçen ve kendisine itimat edilen bir kişiydi. Ancak Baybars, Kalavun ve Lâcîn gibi kölelikten sultanlığa çıkan yakın arkadaşlarının gölgesinde kalmış ve pek öne çıkmamıştır. Beyserî, geri planda kalmasına rağmen sultanların tahta çıkış ve azledilme süreçlerinde aktif görev almıştır. Beyserî'nin veliaht tayini ve tahta çıkış merasimleri sırasında hakimiyet alametlerinden sayılan çetir taşıma görevini yaptığı görülmüştür. Ona birkaç defa sultanlık teklif edildiği halde bunu kabul etmemiştir. Beyserî, Mısır'da Eyyübî Devleti'nin yıkılışında ve Memlûk Devleti'nin kuruluşunda oynadığı rollerden dolayı önemli tecrübeler edinmişti. Bundan dolayı Baybars sonrası potansiyel sultan namzedi olarak görüldüğünden devrin sultanları ile yıldızı barışmamış ve hapse atılmıştır. Uzun süre hapiste yatması onun psikolojisini bozmuş ve tekrar hapse girme korkusu yüzünden kendisine yapılan bazı haksızlık ve küçük düşürücü davranışlara katlanmak zorunda kalmıştır. Ancak en sonunda korktuğu başına gelmiş, tekrar hapse düşmüş ve orada ölmüştür. Onun hapis hayatı 12 yılı geçmiştir.

Beyserî'nin geride bıraktığı eserlerin bazıları yıkılırken Kahire ve Antakya'da bulunan hamamları günümüze ulaşmıştır. Onun ilme düşkünlüğü sebebiyle önemli bir kitap koleksiyonu olan bir kütüphanesi de bulunmaktaydı. Söz konusu kütüphanede bugün kaybolmuş olmakla birlikte rivayete göre Türk Tarihi ve Kültürüne ait "Ulu Ay Atam Bitiği" adlı bir kitap bulunmaktaydı. Bu kitapla ilgili bilgiler Aybek ed-Devâdârî'nin kayıtları sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Ali Mübarek Paşa, *Hitatü't-Tevfikiyye*, C.6, Tabatü'l-Kebirü'l-Emîriyye, Bulak /Mısır 1305.
- Ayalon, David, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi" *Tarih İncelemeler Dergisi*, (çev. S. Kortantamer) C.4, S. 1, 1989, 211-247.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Hoşdaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, EK-1, Ankara 2020, 562-563.
- Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer*, C. 8, (nşr. Ulrich Haarmann), Kahire 1971, C. 7, (nşr. A.F. Aşûr), Kahire 1972.
- Aynî, Bedreddin Mahmud el-, *Ikdu'l-Cumân Fî Tarihi Ehli'z-Zeman, Asrı Selâtini'l-Memâlik*, C. 1-2-3 (nşr. M.M. Emin), Kahire 2010.
- Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, (çev. Hüseyin Polat), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2016.
- Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târîhi'l-Hicre*, (tahk. Donald S. Richards), Beyrut, Das Buch Berlin 1998.
- Bilge, Mustafa L., "Kerek", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara 2022, s.278-279.
- Cüneyt, Kanat, "Memlûk Devleti'nde Eğlence Kültürü", *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.XXII, S. 1, 2007, 53-62.
- Çelik, Mehmet Yusüf, "Memlûkler Döneminde Antakya Çarşısı, Ticari Mekanlar ve Meslek Grupları" *Hatay Araştırmaları V, Doğunun Kraliçesi*, (edt. A Gündüz-H. Çoruh-S. Hatipoğlu), İksad Yay., Hatay 2020, 439-472.

- Çelik, Mehmet Yusüf, *Memlûkler Döneminde Antakya (1268-1516)*, Kömen Yay., Konya 2022.
- Çetin, Altan, *Memlûk Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Türk Tarih Kurumu, Yay., Ankara 2009.
- Çetin, Altan, "Memlûk Devleti'nde Okçuluk", *Gazi Türkiyat*, S.9, 2011, 67-86.
- Çubukçu, Asrı, "Lâçin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, 39-40.
- Çubukçu, Asrı, "Muiz-Lidînillâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, Ankara 2020, 96-98.
- Demir, Necati, *Ulu Han Ata Bitiği*, Ötüken Yay., Ankara 2016.
- Ebi'l-Fidâ, *Tarihi'l-Ebi'l-Fidâ*, C.3-4, İstanbul 1288.
- Ebü'l-Ferec, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C.2, (Süryaniceden çev. Ernest A. Wallis Budge, İng. Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1950.
- Erol, Burak Gani, "Memlûkler Zamanında Kerek Şehri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, C.2, 1-5 Eylül 2018, Ankara 2022, 195-217.
- Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-Ebsâr ve Memâlükü'l-Emsâr*, C.27, (nşr. Mehdi en-Naim), Darü'l-Kütübi'l-İmiye, Beyrut 1971.
- Gökhan, İlyas, *Felaketler Çağı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.
- Haarmann, Ulrich, "Mısır Memlûkler'inde Altun Hân ve Cengiz Hân", (çev. Çiğdem Dumanlı), *Türk Kültürü*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 2019/1,99-128.
- Hinz, Walter, *İslam'da Ölçü Sistemleri* (çev. A. Sevim), Marmara Üniversitesi Yay., İstanbul 1990.
- İbn Abdüzzâhir, er-Ravzü'z-Zâhir fî Siretü'l-Melikü'z-Zâhir, (nşr. Abdulaziz Huveyter) Riyad 1976.
- İbn Abdüzzâhir, *Katibinin Gözünden Sultan Baybars* (çev. Aydın Usta), Yeditepe Yay., İstanbul 2021.
- İbn Abdüzzâhir, *Teşrifü'l-Eyyâm ve'l-Usûr fî Siretü'l-Melikü'l-Mansur*, (678-689), (nşr. M. Kâmil), Kahire 1961.
- İbn Dokmak, *el-Cevherü's-Semîn* C.1, (nşr. M. K. İzzeddin) Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1985.
- İbn Haldun, *Tarihü'l-İber*, (nşr. Ebu Suheyb el-Kerimî), Beytü'l-Efkârü'd-Düveliyye, Riyad.
- İbn İyâs, *Bedâiyü'z-Zühûr fî Veka'id-Dühûr*, C.1, (nşr. M. Mustafa), Kahire 1960.
- İbn İyâs, *Memlûk Devleti'nin Son Yılları, Kansu Gavri ve Osmanlılar (1501-1516)*, (çev. R. Şeşen), Yeditepe Yay., İstanbul 2021.
- İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, C.13-14, (çev. M. Keskin), Çağrı Yay., İstanbul 1995.
- İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Arapça), C.17, (nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Gize 1998.
- İbn Şeddâd, *Tarihu Melikü'z-Zâhir*, (nşr. Ahmet Hutait), In Kommission Bei Franz Steiner Verlag GmbH Wiesbedan, Beyrut 1983.
- İbn Tagrîbirdî, *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi Ba'del-Vâfi*, C.3, (nşr. N. M. Abdülaziz), Kahire 1985.
- İbn Tagrîbirdî, *en-Nücûm'üz-Zâhire fî Mulûk Mısr ve'l-Kahire*, C. 8, (nşr. M.H. Şemseddin), Beyrut 1992.
- İbnü'l-Furât, *Tarihu İbnü'l-Furât* C.7, (nşr. K. Zureyk), Matbaatü'l-Emîr Kaniye, Beyrut 1942.
- İnan, Abdulkadir, *Tarihte ve Günümüzde Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1986.
- İzgi, Cevat "İbnü'd-Devâdârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.21, İstanbul 2000, 11-13.

- Kallek, Cengiz, "Feddân" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul 1995, 293-294.
- Kanat, Cüneyt, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeler Dergisi*, S.3, İstanbul 2000, 23-56.
- Kanat, Cüneyt, "Ketboğa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ek. C. 2, Ankara 2019, 47-49.
- Kanat, Cüneyt, *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*, Küre Yay., İstanbul 2010.
- Kanat, Cüneyt, "Memlûk Devleti'nde Askerî Bir Oyun: Kabak Oyunu", *CİEPO XIV*, Çeşme 2000, 71-79.
- Kâsım, Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara 2020, 544-545.
- Kılıç, Mustafa, "Memlûk Sultanı Eşref Halil ve Siyasi Faaliyetleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/I, 2010, 133-171.
- Koprıman, Kazım Yaşar, "Baybars I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992, 221-223.
- Koprıman, Kazım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, Çağ Yay., Ankara 1989, 434-542.
- Koprıman, Kazım Yaşar, "Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.7, Çağ Yay., İstanbul 1992, 17-48.
- Kortantamer, Samira, "Memlûklerde Devlet Yönetimi ve Bürokrasi", *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.2, S. 1, 1984, 27-45.
- Köprülü, M. Fuad, "Baybars I", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1979, 357-363.
- Makrîzî, Takiyüddîn Ahmet el, *el-Mevâiz ve'l-İtibâr fî Zikrî'l- Hitat ve'l-Âsâr*, C. 1-3, Matbaatü'n-Nil, Kahire 1324.
- Makrîzî, Takiyüddîn Ahmet el-, *Kitabü's-Sulûk li-Ma'rifet-i Düveli'l-Mulûk*, C.1-2, (nşr. M. A. Ata), Darü'l-Kütüb'il-İlmiye, Beyrut 1997.
- Merçil, Erdoğan, "Gaşiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul 1996, 398-399.
- Nüveyrî, Ahmed Abdülvehhâb en-, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, C.30, (nşr. N. M. Fevvaz-H.K. Fevvaz) Dârü'l-Kütüb'il-İlmiye, Beyrut 2004.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C. 1, Türk tarih Kurumu Yay., Ankara 2003.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hâlil b. Kalavun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul 1997, 319-320.
- Özbek, Süleyman, Mehmet Şeker, "Memlûk Emîri, Sungur el-Aşkar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, C.123, S. 242, İstanbul 2019, 205-218.
- Özbek, Süleyman, *Sultan Baybars*, Berikan Yay. Ankara 2018.
- Safedî, Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, C. 10 (nşr. Ahmed el-Arnâvut-T. Mustafa) Beyrut 2000.
- Sağlam, Ahmet, "Hüsameddin Lâcîn ve Saltanat Dönemi (696-698/1296-1299) Memlûkler'de Meşrutî Bir Sultan Teşebbüsü ve Akâmeti", *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.XXXII, S.1, 2017, 155-190.
- Sağlam, Ahmet, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanatı Dönemi (694-696/1294-1296)", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.2, 2015, 53-79.
- Sahillioğlu, Halil, "Antakya", C. 3, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, 228-232.

- Sahillioğlu, Halil, “Dinar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, 352-355.
- Sahillioğlu, Halil, “Dirhem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, 368-371.
- Seyyid, Eymen Fuad, “Kahire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, 175-179.
- Sultan Hasan b. Muhammed b. Kalavun, Kitâbu Vakfu's-Sultân en Nasır Hasan b. Muhammed b. Kalavun 'Alâ Medreseti bi'r Rumeyle*, (tahk. Huveyda el-Hârisi) Matbaâti Dergâm, bi- İşrâf el Ma'hed el-Almanî el-Ebhâs eş-Şarkiyye, Beyrut 2001,
- Sümer, Faruk, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Selçuklu Tarihi ve Medeniyet Enstitüsü, Ankara 1970, 1-147.
- Sümer, Faruk, “Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 1963, 1-98.
- Şâfi b. Ali, *Kitabü'l-Fazlü'l-Masur min Siretü's-Sultanü'l-Melikü'l-Mansur* (nşr. A.A. Tedmürî) Beyrut, 1998.
- Şâfi b. Ali, *Siretü'z-Zâhiriyye*, (tahk: Abdülaziz b. Abdullah Huveyter, Riyad 1420/1989.
- Şancı, Fuat, *Hatay İlinde Türk Mimarisi I*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- Şeşen, Ramazan, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, Yeditepe Yay, İstanbul 2013.
- Taneri, Aydın, “Çetr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, 293-294.
- Tomar, Cengiz, “Şecerüddür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.38, İstanbul 2010, 404-405.
- Yiğit, Fatma Akkuş, “Memlûk-Ermeni Münasebetleri”, *Gazi Akademik Bakış*, C.8, S.16, 2015, 181-206.
- Yiğit, İsmail, “Kutuz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara 2002, 500-501.
- Yiğit, İsmail, *Memlûkler*, Kayıhan Yay., İstanbul 2008.
- Yiğit, Rıdvan, “Akka Fatihi: Eşref Halil b. Kalavun”, *Haçlılarla Mücadelenin Önderleri: Sultanlar*, (edt. Ziya Polat-Ayşe Çekiç), Divan Yayınları, İstanbul 2023, 389-411.
- Yiğit, Rıdvan, *Memlûk Devleti'nin Altın Çağı Muhammed b. Kalavun Dönemi Sosyo-Kültürel ve İktisadî Tarihi*, Palet Yayınları, Konya 2023.
- Yûnînî, Kutbeddin Musa b. Muhammed el-, *Zeyli Mir'âtü'z-Zamân*, Darü'l-Kütübi'l-İslamî, C.3-4, Kahire 1992.
- Zehebî, *Tarihü'l-İslam ve Vefayâtü'l-Meşâhir ve'l-İslami*, C.15, (nşr. Beşşâr A. Ma'ruf) Darü'l-Garbü'l-İslamiye, Beyrut 2003.